

UiO : **Det juridiske fakultet**

Rettsoppgjør som vilkår for varig fred

Kandidatnummer: 764

Leveringsfrist: 25.11.2017

Antall ord: 25070

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Omfang og avgrensning av besvarelsen - innledning.....	1
1.2	Fremgangsmåte, metodevalg, utvalg og analyseverktøy.....	2
2	Spørreundersøkelser gjennomført i Bosnia.....	3
2.1	Innledning	3
2.2	Redegjørelse for utvalget i undersøkelse	3
3	Hvordan rettsoppgjør kan påvirke samfunnsorden	4
3.1	Generelt om utvikling av straffelov og straffereaksjoner	5
3.2	Hva er formålet med straff.....	6
3.2.1	Straff som virkemiddel.....	6
3.2.2	Individualpreventiv.....	7
3.2.3	Gjengjeldelse.....	7
4	Rettsoppgjør i kjølvannet av store konflikter	9
4.1	Nürnbergprosessen.....	9
4.1.1	Rettsgrunnlag for Nürnbergprosessen	9
4.1.2	Bevisføring for Nürnbergprosessen.....	10
4.2	ICTY.....	12
4.2.1	Opprettelsen av ICTY	12
4.2.2	Jurisdiksjonsgrunnlaget.....	14
5	Rettsprosesser og prosessenes samfunnspåvirkning.....	18
5.1	Er det behov for store rettsoppgjør etter kriger?	18
5.1.1	Presisering av problemstilling.....	18
5.1.2	Krigsoppgjør	18
5.1.3	Rettsoppgjør istedenfor krigsoppgjør	19
5.1.4	Nærmere om utviklingen fra krigsoppgjør til rettsoppgjør.....	19
5.1.5	Er det behov for åpne prosesser for allmenheten?.....	20
5.2	Hvilken utvikling har skjedd i rettsoppgjør fra Nürnbergprosessen til ICTY?	21
5.2.1	Gjennomgang av relevante kilder.....	21
5.2.2	Folkemordskonvensjonen	22
5.2.3	Menneskerettighetserklæringen	22
5.2.4	Nürnbergprinsippene	22
5.2.5	Genève – konvensjonene	22
5.2.6	Utviklingen av rettskilder fra Nürnbergprosessen frem til ICTY	23
5.2.7	Var rettskildene i Nürnbergprosessen juridisk holdbare?	23
5.2.8	Hvordan er jussen i ICTY sine rettskilder?	24
5.3	Overgangsjustis	26
5.3.1	Internasjonale straffedomstol og hybriddomstoler	27

5.3.2 Konklusjon	28
6 Hvilke rolle har domstolen i Bosnia sammenlignet med ICTY?.....	28
6.1 Presisering av problemstillingen	28
6.2 Rettskilder.....	29
6.3 Sammenligning av struktur og oppbygning av ICTY og den bosniske krigsforbryterdomstolen	29
6.3.1 Sammenligning av saker domstolene har tatt opp	30
6.4 Hvilken påvirkning har rettsavgjørelser fra ICTY og domstolen i Bosnia på det bosniske samfunnet i dag?.....	31
6.5 Utforming av undersøkelse	31
6.5.1 Påvirker ICTY det politiske livet i Bosnia mer enn samfunnet ellers?	32
6.5.2 Har domstolene tillitt i befolkningen i Bosnia?	33
6.5.3 Er det behov for den bosniske domstolen for å oppnå rettferdighet og fred ?.....	34
6.5.4 Har den bosniske krigsforbryterdomstolen et større personlig plan en ICTY?	35
6.6 Oppsummering om domstolenes rolle	36
6.7 Eksempler på tiltaler mot mistenkte	37
6.7.1 Blir dommene tatt til følge av ledende personer?	38
6.7.2 Oppsummering om aksepten av domstolene og deres avgjørelser i det bosniske samfunnet.....	39
6.7.3 Konklusjon.....	40
7 Nürnberg – prosessene kontra ICTY og andre rettsprosesser etter krigen i Bosnia og Hercegovina	40
7.1 Innledning	40
7.2 Nürnberg – prosessene kontra ICTY og rettsprosessene etter krigen i Bosnia.....	40
7.2.1 Innføring i prosessene.....	40
7.3 Forskjellene mellom prosessene.....	41
7.3.1 Hvem bør lede prosessene, uavhengige tredjeparter eller andre.....	41
7.3.2 Grundig gjennomgang av mistenkte forbrytere på alle sider under konflikten.....	42
7.3.3 Rettsanvendelsen i prosessene	43
7.4 Hvordan påvirket rettsoppgjørene samfunnene etter krigens slutt?.....	44
8 Hvordan ble dommene i Nürnbergprosessen og de etterfølgende prosessene mottatt i Tyskland?.....	45
8.1 Innledning	45
8.2 Kilder.....	45
8.3 Hvordan ble domstolene mottatt?	45
8.4 Mottakelse av hovedprosessen og Controll Council-dommene	46
8.4.1 Innledning.....	46
8.4.2 Forskjellen på prosessene	46
8.5 Oppsumert.....	48
8.6 Kildenes troverdighet	49

8.7	Konklusjon	50
9	Finnes det likheter mellom Control Council-prosessen og prosessen i Bosnia?	
	50	
9.1	Innledning	50
9.2	Gjennomgang av rettskilder	50
9.3	Sammenligning	52
9.3.1	Sammenligning av jurisdiksjonen	53
9.3.2	Sammenligning av oppbygningen av domstolene	53
9.3.3	Sammenligning av saker	54
9.3.4	Sammenligning av tiltaltes rang og stillinger	55
9.4	Konklusjon	57
10	Oppsummering og konklusjon	57
10.1	Oppsummering av besvarelsen	57
10.2	Konklusjon	59
11	Referanser og kilder	60
11.1	Litteraturliste	60
11.2	Kildeliste	62

1 Innledning

1.1 Omfang og avgrensning av besvarelsen - innledning

Temaet for denne besvarelsen er rettsoppgjør etter konflikter som vilkår for varig fred. Med varig fred menes i denne sammenheng fravær av konflikt over en lang periode. For eksempel, vil det hevdes, at rettsoppgjøret etter andre verdenskrig gav grunnlaget for varig fred mellom Tyskland og Frankrike. Før rettsoppgjøret var det utkjempet flere store kriger mellom Tyskland og Frankrike.

Hypotesen om rettsoppgjør er formulert ut fra en antakelse om at det å stille til ansvar de antatt skyldige har en langvarig effekt på den generelle samfunnsutvikling i post-konfliktområder. I tillegg kommer betydningen av rettsoppgjørets historiefortelling, nemlig det at samfunnet har et behov for å få innsikt i hva som faktisk skjedde. For å hindre at nye konflikter mellom samfunns- eller folkegrupper bryter ut. Besvarelsen begrenser seg ikke til oppgjør etter interne konflikter, men tar også utgangspunkt i rettsoppgjøret i Tyskland etter andre verdenskrig. Utbredt bruk av propaganda¹ under kriger kan skape en falsk oppfatning av hva som egentlig har skjedd. Det er klart at det er nødvendig å få en forståelse av hva som skjedde og hvem som er ansvarlig for at det skjedde. At rettsoppgjør kan være med å løfte frem sannheten om det som har skjedd er på grunn av at rettsoppgjør er domstoler og tribuna-ler som fatter sine dommer på bakgrunn av fakta i de forskjellige sakene. Dermed er deres dommer begrunnet med bevis og det styrker deres troverdighet, og på den måten er rettsopp-gjør med på å legge til grunn den virkelige sannheten om hva som skjedde i en konflikt.

For å komme frem til en konklusjon på den innledende problemstillingen vil besvarelsen ta for seg to rettsprosesser. Disse prosessen er Nürnberg-prosessen etter andre verdenskrig og rettsoppgjøret etter krigen i Bosnia og Hercegovina ved FNs Krigsforbryter Tribunal for det tidligere Jugoslavia (heretter ICTY). Besvarelsen begynner med en innledning som presenterer fremgangsmåten for å besvare oppgaven, metodevalg og utvalg. Etter denne presentasjo-nen blir det gitt en form for definisjon på straff og hvorfor det er nødvendig med å straffe krigsforbrytere. Etter at både fremgangsmåten og straff som rettslig virkemiddel er presentert, blir de aktuelle rettsprosessene presentert. Presentasjonen av dem forklarer nøye opprettelsen, bakgrunnen for dem, oppbyggingen og saksmengden. Når presentasjonen er gjennomgått vil

¹ <https://snl.no/propaganda> (24.10.17, klokken 17:41)

det bli sett på behovet for rettsoppgjør og deres påvirkning i samfunnet etter en krig. Der vil det først bli gjennomgått og drøftet om utviklingen og forskjellen mellom krigsoppgjør og rettsoppgjør. Under denne utviklingen kommer også utviklingen i rettsoppgjør fra de tidlige formene i 1945 til det vi i dag anser som rettsoppgjør. Besvarelsen vil så gå over til å se på de konkrete rettsprosessene og hvordan de har påvirket hver sitt samfunn og så foreta en sammenligning av dem for å se om det er noen likhetstrekk mellom dem.

Prosessene som vil bli gjennomgått er to av de største rettsoppgjørene i moderne tid. En av grunnene til at akkurat disse prosessene er valgt er fordi de fremstår i rettshistorie og historie generelt som de første rettsprosessene. Nürnbergprosessen er den første rettsprosessen etter en krig. Og ICTY er en av de første internasjonale rettsprosessene hvor et rettsapparat har fungert relativt nøytralt, altså at dommerne og aktorene ikke kommer fra en av de krigførende partene. En av hovedgrunnene til at prosessene er valgt ut er at man fra et rettslig perspektiv kan se en stor utvikling i rettsprosessene fra Nürnberg-prosessen til ICTY.

En annen grunn til at prosessene er valgt er at det legges til grunn at krigen i Bosnia og andre verdenskrig har flere likhetstrekk. Begge var tuftet på en ideologi basert på hat, som igjen førte til enorme lidelser. Mens Nürnbergprosessen tok et oppgjør med den Nazistiske ideologien om den ariske rasen overlegenhet, har ICTY prøvd å ta et oppgjør med den fascistiske ideologien til Milosevic og Karadzic i det tidligere Jugoslavia. Flere av forbrytelsene som ble begått i begge krigene hadde store likheter. Folkemord, etnisk rensing og andre forbrytelser mot menneskeheten er eksempler på handlinger som ble utført under de to konfliktene. Ved at tiltalebeslutningene har likhetpunkter gjør dette det også mulig å undersøke nærmere om det finnes en form for utvikling innenfor dette rettsfeltet. En viktig forskjell mellom krigene er at den ene var en verdenskrig, mens den andre var i hovedsak en intern konflikt av mindre skala. Forskjellen på krigene gir oss et bilde på forbrytelser som blir begått i kriger og behovet for en rettsprosess i etterkant, slik at forbrytelser kan bli straffet. En annen grunn til valg av de to prosessene som tema er opprinnelsen til forfatterne av oppgaven. Konfliktene har vært med på å forme våre liv på grunn av vår bakgrunn fra Tyskland og Bosnia og Hercegovina.

1.2 Fremgangsmåte, metodevalg, utvalg og analyseverktøy

Besvarelsen vil ta for seg en analyse av Nürnberg- og ICTY – prosessene. Utover disse analysene vil det gjennomgå relevant litteratur tilknyttet til rettsprosessene. Det begrenser også metodebruk ved at en del av drøftelsen bygger på analyser og tolkninger av dommer og litte-

ratur antatt som relevant for problemstillingen. Dommer og rettslitteratur vurderes opp mot flere momenter. Det viktigste er relevansen den dommen har i et større perspektiv, utover den konkrete saken den omhandler. Dersom dommen endrer rettskraften på feltet og om det er en dom som har hatt en merkbar påvirkning. Hvis ofrene føler en form for rettferdighet i samfunnet etter krigen anses den som særlig relevant.

I tillegg er det gjennomført en spørreundersøkelse i Bosnia. Siden Nürnbergprosessen og de etterfølgende prosessene skjedde for om lag 70 år siden er ikke en spørreundersøkelse en like effektiv metode for å undersøke påvirkningene i det tyske samfunnet. Av den grunn er det i stedet gjennomgått en del litteratur og artikler fra den aktuelle perioden (1946-1955) i Tyskland.

2 Spørreundersøkelser gjennomført i Bosnia

2.1 Innledning

En viktig del av oppgaven var å kartlegge om prosessene har hatt en eller annen form for påvirkning i de landene og samfunnene de var tenkt å regulere rettsstillingen i. Derfor ble det gjennomført en undersøkelse i Bosnia og Hercegovina. Utførelsen av en undersøkelse i Bosnia er antatt å være enkelt å siden de nasjonale rettsoppgjør fortsatt pågår der. På grunn av dette ble det bestemt å gjennomføre en spørreundersøkelse i Bosnia. Undersøkelsen må kunne representere Bosnias befolkning i sin helhet. Alle de tre konstituerte nasjonalitetene i Bosnias grunnlov må være representert i undersøkelsen. I tillegg må personer som faller utenfor denne inndelingen også tas hensyn til.

2.2 Redegjørelse for utvalget i undersøkelse

Studien tar utgangspunkt i kvalitativ metode². Denne metoden er brukt fordi det antas at en kvalitativ undersøkelse muligens gir bredere svar fordi en kan gå mer i dybden med hver kandidat når et mindre antall personer som blir intervjuet. Dette er noe som trekker i retning av at den kvalitative metoden er bedre for denne undersøkelsen enn det en kvantitativ undersøkelse i stedet for kvantitativ metode.

² <https://snl.no/kvalitativ> (23.11.2017, klokken 11:32)

Det har blitt samlet inn data ved hjelp av intervju av 17 kandidater. Av de 17 kandidatene er åtte fra den bosnjakiske etnisiteten, fem fra den serbiske etnisiteten, tre som regner seg som kroatisk og én som går under kategorien ”annet”.

Begrunnelsen for dette utvalget er todelt.

1) Den første faktoren er befolkningsstrukturen i Bosnia og Hercegovina. Folketellingen av 2013 i Bosnia og Hercegovina viste at 50,1% av Bosnias befolkning regner seg som bosnjaker, 30,8% regnes som serbere, 15,4% regnes som kroater og 3,7 % regnes som andre etnisiteter.³

2) Den andre faktoren som er brukt for å begrunne utvalget er statistikk over drepte personer under krigen i Bosnia og Hercegovina. Tallet på drepte er over 100 000, men vi har valgt å bare bruke sivile dødstall som faktor. Av de 43.346 drepte, utgjorde sivile 31.107 bosnjaker, 4.178 Serbere, 2.484 Kroater og 470 som ikke faller inn under noen av etnisitetene.⁴

Ved å bruke tallene fra folketellingen og statistikken over den etniske fordelingen av ofrene som begrunnelse for utvalg av kandidater, er befolkningsgruppene i Bosnia henholdsvis representert.

Grunnen til det er det antas at en brøkfordeling hvor utvalget tar hensyn til disse forholdstallene kan gi en mer jevn fordeling av svarene som gis. Selv om utvalget av kandidater er begrunnet i Bosnia sin befolkningsstruktur. Er det ikke sikkert at undersøkelsen vil gi representative svar for den bosniske befolkningen. Hovedgrunnen til det er at det er et veldig lite antall personer som har blitt intervjuet i undersøkelsen i forhold til befolkningen i Bosnia og Hercegovina. Dermed så må resultatene av undersøkelsen tas med litt forsiktighet.

Resultatene av undersøkelsen vil bli presentert fortløpende i oppgaven der de spiller et moment i argumentasjonen.

3 Hvordan rettsoppgjør kan påvirke samfunnsorden

³ <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/>

⁴ Confronting the Yugoslav Controversis, Marie Janine Calic, side 140.

3.1 Generelt om utvikling av straffelov og straffereaksjoner

De første nedskrevne straffelover er kjent allerede fra Hammurabis lov⁵ i det babylonske riket. Loven er datert til 1754 BC og som omfatter offentlig rett, strafferett, eiendomsrett, plikter overfor samfunnet (som militærtjeneste) og familierett. Straffelover har altså vært en del av et hvert samfunn etter at mennesker gikk fra nomader til mer organiserte samfunn. Utviklingen av straffelover har blitt mer omfattende og detaljert ettersom samfunn vokste seg større og samfunnsstrukturer med egne lovforvaltere og institusjoner ble utviklet. Gjennom antikken og middelalderen og frem til opplysningstiden la gjerne denne makten i en sentral øverste dømmende makt, kongen.

Maktmisbruk var utbredt gjennom eneveldene og kravene om en maktfordeling gjorde seg gjeldende i større grad gjennom opplysningstidens Europa. Maktfordelingsprinsippet formulert av Montesquieu ble et viktig vern mot maktmisbruk. Med overføring av eneveldig makt fra konger til lovgivende forsamlinger ble også grunnleggende rettsstatsprinsipper utformet, som legalitetsprinsippet og forbudet mot lovers tilbakevirkende kraft, jfr dagens norske grunnlov §§ 96 (legalitetsprinsippet) og 97 (forbud mot tilbakevirkende kraft) Legalitetsprinsippet følger av Montesquieu sitt maktfordelingsprinsipp⁶. Maktfordelingsprinsippet er prinsippet om at statsmakten er delt i tre, den lovgivendemakten, den dømmende makten og den utøvende makten. Disse tre statsmaktene utøver en kontroll over hverandre. Straff

Når noen begår en handling i strid med samfunnets normer er det forventet at brudd på normene får en konsekvens, altså en reaksjon i form av straff. Bruk av straff er kjent helt tilbake til de første samfunn som ble etablert. Det tidligste eksempler finner vi i Hammurabis⁷ lov For mange av lovene er virkningene av brudd på lovene det såkalte gjengjeldelsesprinsippet ([talionsprinsippet](https://snl.no/talionsprinsippet)), eller «øye for øye, tann for tann».⁸

Et annet mer nærliggende eksempel fra vårt eget land er fra vikingtiden hvor også hevn var en utbredt straffeform. Spesielt blodhevn, som gikk ut på at den som hadde drept en person ble lyst fredløs, og medlemmer av familien til den drepte stod helt fritt til å drepe vedkom-

⁵ https://snl.no/Hammurabis_lover

⁶ <https://snl.no/maktfordelingsprinsippet> (15.11.2017, klokken 14:39)

⁷ https://snl.no/Hammurabis_lover (15.11.2017, klokken 14:25)

⁸ https://snl.no/Hammurabis_lover

mende.⁹ En slik straffeform stilte få krav til et sentralt styringsorgan, siden det var offerets familie som utførte straffen.

3.2 Hva er formålet med straff

Problemstillingen i besvarelsen er rettsoppgjør som vilkår for varig fred. Et spørsmål som er relevant til denne problemstillingen er hvilken rolle straffen har for forsoningen. Straff er et viktig virkemiddel i samfunnsordenen, dermed er det et viktig virkemiddel også i forsoningen etter kriger og konflikter. Siden straff er en viktig del av rettsprosessen vil dette virkemiddelet gjennomgå i dette kapitlet. For å forstå straff som et nødvendig virkemiddel vil den generelle straffen først gjennomgå. Andre del av dette kapitlet vil ta for seg straff som et ledd i forsoningen.

Kildene som vil bli brukt for å gjennomgå og drøfte straff og dens nødvendighet er i hovedsak juridisk litteratur og rettspraksis. Rettspraksisen som er relevant er spesielt en dom som Høyesterett avsa i 1977 hvor Høyesterett prøvde å gi en definisjon på hva straff er.

3.2.1 Straff som virkemiddel

Ordet straff trekker for mange automatiske paralleller med bøter og fengsel, men hva er egentlig definisjonen av straff? Høyesterett prøvde i 1977 å definere straff, og kom til følgende definisjon¹⁰:

” Straff, et onde som staten i egenskap av rettsordenens håndhever tilføyer en lovovertræder på grunn av overtredelsen og i den hensikt at det skal følles som et onde” jfr. Andenes RT 1976 – S.1207.

Denne definisjonen viser at straff virker på flere plan. Ved tolkning av denne definisjonen kommer det frem at straff er nødvendig for både staten og for lovovertræderen. Staten bruker straff for å sikre at rettsordenen den legger opp til håndheves av borgerne. Dermed så betyr det at straff har en allmennvirkning, i strafferetten sies det at straffen skal virke allmennpreventivt. Den virker allmennpreventivt ved at den skremmer borgerne fra å begå lovbrudd da de ser at lovbrøtere blir straffet av staten. Når lovbrøteren skal føle straffen som et onde, betyr

⁹ <https://snl.no/blodhevn> 18.07.2016

¹⁰ [https://snl.no/straff - jus](https://snl.no/straff_-_jus) (16.11.2017, klokken 17:27)

det at det i tillegg til det allmennpreventive, skal straffen virke individualpreventivt¹¹ også. Dette skjer på den måten at den straffede ser at lovbrudd ikke er lønnsomt, og at vedkommende vil gå vekk fra det i fremtiden. Dette er det som kan kalles for rehabilitering.¹² Rehabiliteringen er en sentral del av straffen, da staten jobber konstant med å holde kriminalitetsnivået nede og forsikre seg at tidligere kriminelle unngår kriminalitet i fremtiden.

Straff har to viktige begrunnelser i en vanlig samfunnshverdag, men er disse begrunnelsene like relevante ved rettsoppgjør og forsoning? Det er to viktige forskjeller ved straffehensynet når straffen er en del av rettsoppgjøret etter en krig og straff for vanlige forbrytelser i et samfunn.

3.2.2 Individualpreventiv

Den første forskjellen er at det individualpreventive ikke står like sterkt. Det er vanskelig å tenke seg at en dømt krigsforbryter skal få en ny sjanse i det samme samfunnet vedkommende har begått krigsforbrytelser i. Et moment som bekrefter dette er at den strengeste straffen i rettsoppgjørene har vært dødsstraff og livsvarig fengsel. Dette betyr at det ikke er en forventning at forbrytere som har begått de groveste krigsforbrytelsene som folkemord, etnisk rensing og forbrytelser mot menneskeheten skal bli en del av det nye samfunnet som oppstår etter krigen, og bygger sine fundamenter gjennom forsoningsprosessen. Dermed forsvinner den individualpreventive begrunnelsen som rehabilitering av forbryteren gir.

3.2.3 Gjengjeldelse

Den andre forskjellen i straffebegrunnelsen for saker om krigsforbrytelser, i motsetning til vanlige straffesaker, er ønsket om gjengjeldelse. Dette er et prinsipp som en har i hovedsak fraveket i strafferetten. Tidligere var dette mye mer utbredt, og det beste eksempelet på straff som gjengjeldte forbryteren en smerte vedkommende hadde påført andre var hevn. Spesielt hevn som beskrevet i gamle lovverk hvor de skadelidte kunne utøve samme handling mot forbryteren som vedkommende hadde utøvd først. Selv om denne begrunnelsen kanskje oppfattes som primitiv er den viktig i strafferetten, fordi strafferetten bygger på et motiv om å straffe lovbrakeren. Dette prinsippet er spesielt sterkt i rettsoppgjør om krigsforbrytelser. Grunnen til det er at det er viktig at ofrene får en følelse av at straffen har blitt gjengjeldt til

¹¹ <https://snl.no/individualprevensjon> (19.11.2017, klokken 20:11)

¹² <http://www.uib.no/aktuelt/100147/norsk-fengselstraff-hjelper-mot-kriminalitet> (19.11.2017, klokken 20:21)

forbryterne. Dette er viktig fordi straffen fører til en vis harmoni i samfunnet mellom ofrene og forbryterne.

3.2.3.1 Straffens rolle i forsoningsprosessen

I en forsoningsprosess har straffen en annen rolle enn i en vanlig samfunnsorden. Det er vanskelig å tenke seg en forsoningsprosess uten en rettsprosess, som setter en slutt for forbryterne og deres mulighet for videre forbrytelser i samfunnet. Dermed så er det et behov for straff for å starte en vellykket forsoning i et samfunn. Det er flere grunner til at straff er en nødvendig del av fredsprosessen. Den første grunnen til at straff er nødvendig er for å skape en harmoni i samfunnet, ved å gi ofrene en form for rettferdighet¹³. Når de skyldige blir straffet så får de et onde mot seg, noe som kan sammenlignes med det onde de har påført sine ofre. Selv om det ondet krigsforbryterne har påført sine ofre vanligvis er mye grovere enn den straffen domstolene gir til dem, er det allikevel et viktig og nødvendig moment. Uten straff for forbryterne så ville ikke ofrene kunne fått følelsen av at de hadde rett, og at det som ble begått var urett. Dette betyr at straffen i seg selv symboliserer et tap for krigsforbryterne, dette er viktig for den videre samfunnsbyggingen som skjer i en forsoning. Straffen oppfattes som en form for rettferdighet for ofrene. Dette er en av hovedgrunnene til at rettsprosessene er åpne for allmenheten og er en sentral del av forsoningen. Uten en straff for forbryterne kan det ikke forventes at ofrene skal få oppleve en form for rettferdighet etter krigen og forbrytelsene som ble begått i den.

En annen grunn til at straff er en viktig del av forsoningen er den allmennpreventive virkningen av å dømme krigsforbrytere. Med dette menes det at de som har sympati for dem ser at handlingene de gjorde ikke lønner seg når de blir straffet for dem. Dette er en viktig del av rettsprosessene etter kriger fordi rettsoppgjørene viser og begrunner hvorfor den tiltalte blir ilagt en straff og er viktige moment for å sikre at forbryterne ikke har mer sympati i samfunnet. Dermed er det korrekt å anføre at straffen er et viktig ledd i å beseire ideologien som førte til forbrytelsene. På denne måten så virker straffen preventivt ved at det ikke blir begått samme forbrytelser som følge av at flesteparten ikke ser feilen i å begå krigsforbrytelser.

En viktig forskjell på straff i straffesaker og straff for krigsforbrytere, er at straffen i vanlige straffesaker har et større individualpreventivt formål enn den har i saker om krigsforbrytelser.

¹³ <http://www.cbc.ca/radio/ideas/bringing-bad-guys-to-global-justice-payam-akhavan-on-prosecuting-war-criminals-1.4389205> (17.11.2017, klokken 00:23)

Siden straffen påvirker flere deler av samfunnet fra forbryteren til offer, er det nødvendig med straff for at samfunnet skal klare å utvikle ro og orden etter en krig. På denne måten sikrer straffen at ubalansen som oppsto i samfunnet etter forbrytelsene blir harmonisert igjen. Dette er en grunnleggende del av forsoningen og gjenoppbygningen av lov og orden i et samfunn.

4 Rettsoppgjør i kjølvannet av store konflikter

4.1 Nürnbergprosessen

4.1.1 Rettsgrunnlag for Nürnbergprosessen

Nürnbergprosessen er betegnelsen på rettsoppgjørene etter andre verdenskrig. Hovedprosessene i dette oppgjøret ble gjennomført mellom 1945 og 1946. Grunnlag for opprettelsen av domstolen var en konsekvens av de forbrytelser nazistenes hadde utført under andre verdenskrig. Domstolen ble opprettet gjennom avtale¹⁴ inngått 8. august 1945 mellom seierherrene i andre verdenskrig, som var USA, Frankrike, Storbritannia og Sovjetunionen. Etter hvert som Europa ble frigitt av allierte krefter kom også omfanget nazistenes gjerninger frem for allmenheten¹⁵. Dette ble spesielt synlig ved frigjøring av konsentrasjonsleirer hvor nazistene hadde holdt sivile fanget. Særlig frigjøringen av de såkalte 'dødsleirene'¹⁶, opprørte folk og krav om straff for de skyldige var omfattende.

Rettsgrunnlaget for rettssakene var den såkalte Moskva-deklarasjonen¹⁷, som definerte at nazistene ville bli holdt ansvarlige for sine handlinger under krigen, samt Nürnberg-charteret¹⁸ som i etterkant av krigen definerte straffbarheten av angrepskrig, forbrytelser mot fred og menneskeligheten.

Allerede i oktober 1943 inngikk de allierte en samarbeidsavtale og stiftet det som het *United Nations War Crimes Commission*.¹⁹ Hensikten var å forfølge krigsforbrytelsene utført under

¹⁴ http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (22.11.2017, klokken 14:50)

¹⁵ [https://snl.no/Holocaust - folkemordet på jødene under andre verdenskrig](https://snl.no/Holocaust_-_folkemordet_p%C3%A5_j%C3%B8dene_under_andre_verdenskrig) (20.11.2017, klokken 18:34)

¹⁶ <https://snl.no/konsentrasjonsleir> (20.11.2017, klokken 18:43)

¹⁷ <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> (20.11.2017, klokken 19:03)

¹⁸ http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (20.11.2017, klokken 19:05)

¹⁹ https://archives.un.org/sites/archives.un.org/files/files/Finding%20Aids/2015_Finding_Aids/AG-042.pdf (20.11.2017, klokken 18:52)

andre verdenskrig. Praktisk skulle det gjennomføres ved at sentrale aktører skulle dømmes ved en felles domstol. Andre tyskere, som hadde begått krigsforbrytelser i et okkupert land, skulle utleveres og fremstilles for de nasjonale domsmyndighetene.

Det som var nytt i disse prosessene var at man gikk bort fra det strafferettslige individualprinsippet og anklaget også NS-organisasjoner som Gestapo, SS, SA, riksregjeringen og NSDAP-ledelsen. Enkelte personer ble stilt for retten på grunn av deres status eller tilhørighet til en av organisasjonene.

Når krigen var over startet diskusjonen mellom seiersmaktene om hvor krigsrettssakene skulle finne sted. Mens sovjetene ønsket en prosess i den tyske hovedstaden Berlin, bestemte amerikanerne seg for at rettssakene skulle finne sted i Nürnberg. Byen hadde symbolsk betydning, da rikspartidagene under Hitlers valgkamp og maktovertagelse fant sted der. I tillegg var Nürnberg en av få tyske byer hvor det fremdeles fantes en justis- og straffeinfrastruktur som var intakt etter krigsherjingene. De første prosessen i Nürnberg fant sted i perioden 20. november 1945 til 1. oktober 1946.

Nürnbergprosessen brøt også med prinsippet om *nulla poena sine lege*-ingen straff uten lov siden straffbarheten ble i tre av de fire anklagepunktene definert og gjort straffbart i etterkant av at forbrytelsene faktisk hadde funnet sted med hjemmel i Nürnberg-charteret artikkel 6 2.ledd punkt a – c. Dette er ett av flere kritikkpunkter som har blitt anført i etterkant av prosessene.

4.1.2 Bevisføring for Nürnbergprosessen

Et alminnelig prinsipp for bevisføring i rettssaker er det såkalte «muntlighetsprinsippet»²⁰, og «bevisumiddelbarhetsprinsippet» altså at hvert enkelt bevis skal føres direkte for den dømmende rett og at vitner skal være til stede i retten, som er viktig for tiltales rett til kontradiksjon og krysseksaminasjon. Men disse prinsipper ville en amerikanske påtalemyndigheten gå bort fra og heller føre en dokumentprosess hvor filmopptak og relevante dokumenter skulle utgjøre en stor del av bevisene istedenfor vitneutsagn.

²⁰ <https://snl.no/muntlighetsprinsippet> (23.11.2017, klokken 11:36)

Umiddelbarhetsprinsippet måtte derfor vike til fordel for prosesseffektiviserende hensyn. Det går frem at Nürnberg-charterets artikkel 1 at ”... *there shall be established an international Military Tribunal for the just and prompt trial and punishment of the major war criminals of the European Axis.*” Dermed er det klart at effektivitet var et moment i opprettelsen av domstolen i Nürnberg.

De beviskrav som ellers gjelder i strafferetten ble altså fraveket til fordel for en ordning som skulle gjøre prosessene raskere og bevisførselen enklere for anklagerne. Ikke bare kunne retten avgjøre uinnskrenket hvilke bevis som skulle tillates ført samtidig. Men det måtte heller ikke føres bevis for ”allment kjente fakta” og forsvarerne fikk ikke anledning til å føre motbevis mot disse, jfr. Nürnberg - chartret artikkel 21.

Allerede siden tidlig i 1945 hadde de allierte sendt ut mange etterretningspersoner i Tyskland for å få sikre dokumentbevis som kunne brukes i anklagen. Det som het ‘United States Army Signal Corps’²¹ var en militær enhet som hadde som oppgave å dokumentere tilstandene i straffeleirene nazistene hadde.

Rettssalen i Nürnberg ble i forkant ombygd med et kinolerret slik at opptakene som ble gjort av de allierte seiersmaktene kunne fremføres og brukes som bevis. Det var flere kjente amerikanske filmregissører som var med under utarbeidelsen av filmmaterialet som skulle fremføres. Den amerikanske aktoren Robert H. Jackson hadde til hensikt å begrense antall vitner som skulle føres til et minimum. I denne forbindelsen skulle filmopptakene tjene som erstatning for vitneutsagnet.

4.1.2.1 Tribunalets sammensetning og påtalemyndigheten

Tribunalets dommerpanel bestod av dommere fra de fire seiersnasjonene Frankrike, Sovjetunionen, Storbritannia og USA jfr. Nürnberg –charteret artikkel 2. To av dommerne, Iona Nikitchenko og Robert Falco, som var aktive som dommere i disse prosessene, var også med under utarbeidelsen av London-Charteret som det hovedsakelig skulle dømmes etter. Det er også ett av mange kritikkpunkter rundt Nürnberg-prosessene da rettstradisjon påbyr et strengt skille mellom dømmende og lovgivende makt, noe som hadde blitt brutt i Nürnbergprosessene.

²¹ <https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10006175> (20.11.2017, klokken 19:09)

Utvelgelsen av de påtalte nøkkelpersonene ble i noen tilfeller gjort med en viss vilkårlighet. USA la opp til sakene med en institusjonell tilnærming hvor det ble lagt det grunn at det hadde skjedd en forsvergelse i Tyskland under NS-tiden av gamle og nye eliter. Konsekvensen var at tiltalte ble valgt ut delvis på grunn av deres tilhørighet til organisasjoner under NS-tiden og deres kjenthetsgrad. Det var ganske vanlig at en person kunne ha flere verv, funksjoner eller være tilknyttet flere organisasjoner. Konsekvensen i retts sakene var at vedkommende da ble tiltalt på flere punkter.

4.2 ICTY

4.2.1 Opprettelsen av ICTY

ICTY står for; ‘Det internasjonale tribunalet for straffeforfølgelse av personer ansvarlige for alvorlige brudd på internasjonal humanitær lov begått på territoriet til det tidligere Jugoslavia siden 1991’²² (heretter kalt ‘ICTY’). 25.mai 1993 vedtok FN sitt Sikkerhetsråd resolusjon 827.²³ Formålet med resolusjonen var å opprette et internasjonalt tribunal som skulle straffe de skyldige for brudd på folkeretten i krigene i områdene som omfattet det tidligere Jugoslavia. Hovedkontoret til ICTY ligger i den nederlandske byen Haag. ICTY har et mandat til å straffeforfølge og dømme enkeltindivider som er ansvarlige for krigsforbrytelser under krigene i det tidligere Jugoslavia.²⁴

4.2.1.1 *Hvorfor ble det behov for en internasjonal domstol for krigsforbrytelser?*

Etter at nasjonalistiske partier fikk oppslutning på valgene i 1990 i den sosialistiske føderasjonen av republikker Jugoslavia (SFRJ)²⁵, begynte landet å gå i oppløsning. Selv om Jugoslavia var satt sammen av seks republikker, som valgte frivillig å bli med i en føderasjon, ble ikke oppløsningen tatt godt imot av hele føderasjonen. For å unngå en konflikt angående grenseområder ble det satt sammen en kommisjon som skulle følge med på om løsrivelsen av republikker fra Jugoslavia var i tråd med folkeretten. Konferansen som ble holdt var ‘The Arbitration Commission of the Conference on Yugoslavia’²⁶, bedre kjent som ‘Badinter-kommisjonen’. Denne kommisjonen var et forsøk på å få fredelig oppløsningen av den gamle

²² <http://www.icty.org/en/about> 24.12.2016(klokken 22:16)

²³ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement> (21.11.2017, klokken 10:12)

²⁴ <http://www.icty.org/en/about> (24.12.2016 klokken 23:01)

²⁵ <https://snl.no/Jugoslavia> (23.11.17, klokken 14:07)

²⁶ <http://heionline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intlm31&div=246&id=&page=> (21.11.2017, klokken 10:17)

staten, og en vellykket opprettelse av de nye statene. Kommisjonen kom med 15 standpunkter angående spørsmål som var reist av republikkene i Jugoslavia. De gikk mest ut på om nye stater burde bli anerkjent. I svarene kom de frem at Slovenia og Makedonia burde bli anerkjent siden det var det befolkningen ønsket og det var avholdt folkeavstemminger. Bosnia og Kroatia burde ikke bli anerkjent på grunn av at det manglet folkeavstemming²⁷ i Bosnia. Kroatias nye lovgivende forsamling hadde ikke inkorporert lovverket som sikret minoriteters rettigheter²⁸ i deres land. Begge republikker oppfylte de manglende kravene kommisjonen hadde lagt frem før de søkte om uavhengighet. Bosnia avholdt folkeavstemming 29.02.1992 og 01.03.1992, hvor det var over to tredjedelers deltakelse, og flesteparten støttet uavhengighet. Landet ble anerkjent og ble medlem av FN 05.04.1992, sammen med Slovenia og Kroatia. Allerede før dette hadde en krig begynt i Kroatia. Krigen gikk over til også Bosnia da landet erklærte seg uavhengig fra Jugoslavia. Denne prosessen før opprettelsen av de selvstendige statene er et viktig moment i å forstå helhetsbilde som førte til krigsforbrytelsene, som igjen førte til opprettelsen av den internasjonale krigsforbryterdomstolen for Jugoslavia i Haag (ICTY).

Etter at Kroatia erklærte uavhengighet i 1991 gikk lokale kroatisk-serbere med støtte fra Serbia, til krig mot staten Kroatia og erklærte uavhengighet for den serbiske autonome republikken Krajina. Da Bosnia og Hercegovina erklærte uavhengighet fra Jugoslavia i 1992 startet krigen der også. Bosniske serbere, med Radovan Karadzic i spissen, erklærte den serbiske republikken i Bosnia som uavhengig, med støtte fra Milosevic sitt regime i Serbia. Krigen i Bosnia førte til noen av de verste krigsforbrytelsene i Europa etter andre verdenskrig²⁹. Forbrytelsene ble dokumentert av FN-observatører og av nyhetsteam fra hele verden. Journalister fikk besøke konsentrasjonsleirer. Dette var en av de første gangene at folk kunne se mennesker fanget på nyhetssendinger. I november 1995 var krigen over i Bosnia og Kroatia, etter fire år med konflikt. Med over 100 000 drepte, og flere millioner på flukt gikk FN inn for at de skyldige skulle stilles for retten. Dette ble spesielt styrket med at krigen i Bosnia var en av de

²⁷ Maurizio Ragazzi, *International Legal Materials*, vol 31 nummer 6(November 1992) *American Society of International Law*, mening på spørsmål 4.

²⁸ Maurizio Ragazzi, *International Legal Materials*, vol 31 nummer 6(November 1992) *American Society of International Law*, mening på spørsmål 6

²⁹ https://snl.no/Den_internasjonale_domstol_for_forbrytelser_i_det_tidligere_Jugoslavia (21.11.2017, klokken 11:08)

første i historien som ble direktesendt på TV. Verdenssamfunnet krevde at de skyldige for forbrytelsene ble stilt for retten.

4.2.2 Jurisdiksjonsgrunnlaget

Rettsgrunnlaget for å straffeforfølge de tiltalte har ICTY hentet fra Genève-konvensjonene, folkemordskonvensjonen, menneskerettighetskonvensjonene og straffelovgivningen i Jugoslavia. Selve rettsgrunnlaget til opprettelse av ICTY kommer frem i vedtektene til domstolen gjennom 'The Statute of the ICTY'³⁰.

En stor forskjell mellom rettsprosessen etter andre verdenskrig (Nürnbergprosessen) og prosessen etter krigene i Jugoslavia er selve rettsgrunnlaget (ICTY). Flere av forbrytelsene som ble begått under andre verdenskrig var ikke traktatfestet eller lovfestet på det tidspunktet forbrytelsene skjedde. Samtlige forbrytelser og handlinger var lovregulert da de ble begått under krigene i Jugoslavia. Dermed var det enklere å sette i gang en prosess etter krigene i Jugoslavia, med bakgrunn i at de tiltalte allerede hadde brutt vedtatte lover og traktater.

4.2.2.1 Rettsprosess

Dette er en stor forskjell fra rettsoppgjøret etter andre verdenskrig. Der ble rettsaken ført i Tyskland, som var det landet som hadde startet krigen.

Det er flere momenter som taler for å plassere en slik prosess i et land som har vært berørt av den konflikten prosessen handler om. Krigene i Jugoslavia spesielt krigen i Bosnia, endte ikke på samme måte som andre verdens krig, der en side ble beseiret. For å sikre at de anklagede og ofrene skulle føle at deres rettsikkerhet var tatt vare på, var det og det er viktig å få en tillit til prosessen. Dette er en av grunnen til at tribunalets hovedkontor ble lagt til et land som ikke var med i en av konfliktene i Jugoslavia. Ved å legge hovedkontoret i et 'nøytralt' land, vil det være et moment som trekker i retning av at prosessen blir ført på en rettferdig måte. Det hadde vært veldig optimistisk å tro at serbiske ledere hadde trodd at de ville få en rettferdig prosess i Bosnia eller Kroatia, og det samme gjelder den andre veien. bosniske generaler og lignende hadde ikke følt at en prosess i Serbia hadde vært rettferdig. Uten tillitt til domstolen og prosessen ville det ikke vært stor nytte av å avholde prosessen. For å unngå at partene og ofrene ikke følte tillit til prosessen ble Tribunalen lagt i et nøytralt tredjeland. Dessverre så har

³⁰ <http://www.icty.org/en/about/tribunal/mandate-and-crimes-under-icty-jurisdiction> (23.12.2016 klokken 23:42)

ikke tribunalet fått den tilliten av befolkningen i landene i det tidligere Jugoslavia som var ønsket³¹. På bosnisk side har de sivile ofrene følt seg lurt av verdenssamfunnet med bakgrunn i at grove forbrytelser får milde straffer. Fra serbisk side har deler av befolkningen følt at tribunalet er en prosess som legger all skylden for krigene på serbere. Et eksempel på at etterlatte og ofre har følt seg narret av FN og tribunalet er dommen mot Radovan Karadzic som var for de bosniske serberne. Vedkommende ble funnet skyldig i folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Selv med en avgjørelse som fant ham skyldig i brudd på alle tiltalepunktene ble straffen satt til 40 års fengsel, noe som ble sett på som en for mild straff. En lignende dom i Nürnbergprosessen ville mest sannsynlig ført til dødsstraff for tiltalte. Dommen ble anket fordi aktoriet mente at dommen ikke oppfylte en form for rettferdighet for de lidelsene ofrene for Karadzic sin politikk har lidt. Dette er det klareste og siste eksempelet på at tribunalet dessverre ikke nyter den tilliten som var forespeilet da det ble opprettet.

4.2.2.2 Nærmere om ICTY og arbeidsmengden

Tribunalet har siden opprettelsen tiltalt 161 personer. Det er det endelige nummeret på tiltaler, da ICTY er et ad-hoc tribunal som legges ned når alle sakene er avsluttet. Pr. 26.03.2017 er 149 av de 161 tiltalene avgjort og avsluttet. Noe som betyr at det er saker mot 12 personer som ennå pågår pr.01.11.2017. Nye saker om krigsforbrytelser i Bosnia og Hercegovina kan reises og behandles av domstolen i Bosnia³². Det innebærer at selve rettsprosessen etter krigen i Bosnia og Hercegovina ikke blir automatisk avsluttet når tribunalet blir ferdig med sine saker, fordi saker er overført til de nasjonale domstolene i Bosnia og Hercegovina.

Sakene ført for domstolen i Bosnia og Hercegovina har den samme nærheten til lokalmiljøet som sakene som ble ført for Nürnberg tribunalet. Prosessen som blir ført videre av domstolen i Bosnia kan sammenlignes med den såkalte '*amerikanske prosessen*' av Nürnbergprosessen, som fant sted mellom 1946 og 1949³³.

³¹ [http://www.sense-agency.com/tribunal_\(mksj\)/balkan-tribunalu-ne-vjeruje.25.html?cat_id=1&news_id=443](http://www.sense-agency.com/tribunal_(mksj)/balkan-tribunalu-ne-vjeruje.25.html?cat_id=1&news_id=443) (15.11.2017, klokken 13:23)

³² <http://www.sudbih.gov.ba> (24.12.2016, klokken 23:13)

³³ <https://snl.no/Nürnbergprosessen> (25.12.2016, klokken 01:43)

4.2.2.3 Oppbygningen av ICTY

Tribunalet består av tre deler; selve domstolen, påtaleavdelingen og domstolsadministrasjonen.³⁴ Avgjørelser av domstolen kan ankes til tribunalets ankeinstans (Appels Chambers).³⁵

Tiltalte som blir funnet skyldige blir dømt til fengselsstraff. Den strengeste straffen tribunalet kan dømme er livsvarig fengsel jfr. ICTY Statute artikkel 24. Dette er en forskjell fra Nürnbergprosessen hvor den strengeste straffen var dødsstraff. Det er flere grunner som har ført til endring av den strengeste straffen. Hovedgrunnen er trolig at Europa har gått bort fra dødsstraff, og det er ingen land i EU og EØS som i dag har dødsstraff som straffeform. Selv om verdenssamfunnet har endret seg, er det helt like forbrytelser både nazister og nasjonalister fra Jugoslavia har begått. Det er et moment som taler for at dødsstraff kunne vært aktuelt også som straff for de groveste forbrytelsene(folkemord) som ble begått i Bosnia og Hercegovina.

4.2.2.4 Rettsavgjørelser

Til desember 2016, så er sakene mot 154 av de 161 tiltalte avsluttet. Av de 154 sakene som er avsluttet av Tribunalet har 83 blitt dømt av tribunalet for en eller flere krigsforbrytelser, 19 personer har blitt frikjent av tribunalet og 13 har blitt overført til nasjonale domstoler. Videre så har 37 av sakene blitt avsluttet med at tiltalen er frafalt eller at de tiltalte har avgått ved døden.³⁶ Den strengeste idømte tribunalet har avsagt, er livsvarig fengsel.

Ved å gjennomgå noen av sakene hvor tribunalet har avsagt en livstidsdom antas det at det er en sammenheng mellom straffutmåling og forbrytelser begått, som eksempelvis sammenheng mellom utført folkemord og idømmelse av en livstidsdom. Lengden på en livsvarig fengselsstraff varierer fra land til land. ICTY definerer livsvarig fengsel som den strengeste straffen de kan straffe en tiltalte med, og argumenterer at minstetid vedkommende må være i fengsel ikke kan være mindre en ved de lengste straffene hvor tribunalet har avsagt en tidsperiode. Den strengeste straffen tribunalet har avsagt under livsvarig fengsel er fengsel i 45 år, dvs. at en livstidsdom innebærer minimum 30 års fengsel³⁷ før den tiltalte kan søke om løslatelse. Et eksempel på dette er saken mot Zdravko Tolimir³⁸ hvor tiltalte ble funnet skyldig i blant annet

³⁴ <http://www.icty.org/en/about/tribunal/organisational-chart> (25.12.2016, klokken 02:14)

³⁵ <http://www.icty.org/en/about/tribunal/organisational-chart> (25.12.16 klokken 02:16)

³⁶ <http://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases> (26.12.2016 klokken 00:18)

³⁷ http://www.sense-agency.com/icty/life-sentence'-at-the-tribunal-how-long-does-it-last.29.html?news_id=16643 (22.11.2017, klokken 14:20)

³⁸ <http://www.icty.org/case/tolimir/4#tdec> (02.11.2017, klokken, 11:09)

å ha begått folkemord som er straffbart etter ICTY-Statute artikkel 4. . Han ble dømt til livsvarig fengsel.

Hjemmelen til å straffe forbryterne har ICTY gjennom artikkel 24 i sine vedtekter (ICTY-Statute). Der står det at ICTY bare har muligheten til å gi fengselsstraffer og at de skal ha samme strafferamme som domstolene i det tidligere Jugoslavia jfr. ICTY-Statute artikkel 24 1.ledd 2.setning. Siden ICTY-Statute ikke sier noe om straffens lengde, kan det sies at det er straffeloven av 1.september 1977 for det tidligere Jugoslavia som brukes som hjemmel når straffen skal utmåles. Et annet eksempel på dette er saken mot Popovic og andre³⁹. I dommen i denne saken ble blant annet Vujadin Popovic og Ljubisa Beara funnet skyldige i å ha begått folkemord i Srebrenica i 1995 brudd på artikkel 4 i ICTY-Statute, og begge tiltalte ble dømt til livsvarig fengsel med hjemmel i ICTY-Statute artikkel 24. De seks andre tiltalte i denne saken ble dømt til mildere straffer, men de ble ikke funnet skyldige i å ha begått folkemord. Dermed kan det fremstå som om det er en sammenheng mellom folkemord og livsvarig fengsel. Denne hypotesen klarer derimot ikke å stå på grunn av at det finnes tiltalte som tribunalet har funnet skyldige i folkemord uten at de har blitt dømt til livsvarig fengsel. Det klareste eksempelet på det er saken mot Radovan Karadzic, hvor den tiltalte ble funnet skyldig i folkemord og ni andre brudd på menneskerettigheter, og forbrytelser mot menneskeheten uten å bli dømt til livsvarig fengsel. Nå er dette en første instans-avgjørelse og tribunalet vil senere komme med en ankeavgjørelse. Men så har også tribunalet dømt en tiltalt til livsvarig fengsel uten at vedkommende var anklaget eller dømt for folkemord. Det skjedde i Stanislav Galic saken⁴⁰. Stanislav Galic var tiltalt for blant annet terrorisering av sivilbefolkningen i Sarajevo, med vilkårlig bombing og snikskytter ild.

*” (Count 1); murder as a crime against humanity through sniping (Count 2); inhumane acts other than murder as crimes against humanity through sniping (Count 3); murder as a crime against humanity through shelling (Count 5); and inhumane acts other than murder as crimes against humanity through shelling (Count 6).”*⁴¹

Aktoratet mente at Galic sine handlinger under krigen var i strid med ICTY-Statute artikkeler 3 og 5. Tiltalte ble i første instans funnet skyldig på alle tiltalepunkter jfr. ICTY-statute artik-

³⁹ <http://www.icty.org/case/popovic/4> (02.11.2017, klokken 11:16)

⁴⁰ http://www.icty.org/x/cases/galic/cis/en/cis_galic_en.pdf (19.06.17, klokken 15:04)

⁴¹ <http://www.icty.org/x/cases/galic/ind/en/gal-ii990326e.pdf> (18.11.2017, klokken 23:46)

ler 3 og 5 og ble dømt til en samlet straff på 20 års fengsel. Et punkt som er spesielt interessant for denne oppgaven i ankeinstansens sin begrunnelse i deres dom mot Stanislav Galic, er at rettferdighet for ofrene blir trukket inn som et avgjørende moment for skjerpelse av straffen. Grunnen til anke var at ankeinstansen mente at en fengselsstraff i varighet av 20 år var altfor liten for disse bruddene. Dermed ble saken anket av påtalemyndighetene og ankeinstansen fant tiltalte skyldig på alle tiltaler. De legger til grunn at så grove brudd på menneskerettigheter og traktater må straffes strengere en 20 års fengsel hvis det i det hele tatt skal være noen hensikt med straffen.⁴² Dermed så kan det ved å se på denne rettsavgjørelsen legges til grunn at domstolene er klare over at det må oppnås rettferdighet for at rettsprosessen skal være vellykket.

5 Rettsprosesser og prosessenes samfunnspåvirkning

5.1 Er det behov for store rettsoppgjør etter kriger?

5.1.1 Presisering av problemstilling

Før andre verdenskrig var det vanlig at det fant sted et krigsoppgjør etter en krig, hvor seierherrene innførte sitt styre og sine vilkår for den beseirede parten⁴³. Etter hvert som globalisering har påvirket verdenssamfunnet har det også oppstått et behov for å finne frem til en rettferdighet og straffe de som er skyldige for krig og lidelser. Dette har ført til at rettsoppgjør har blitt en naturlig prosess etter kriger. Rettsprosessene etter kriger har blitt mer og mer vanlige i nyere tid, med begynnelse i 1945 og frem til dags dato. Dermed er den første delproblemstillingen om det er et behov for rettsprosesser etter kriger.

5.1.2 Krigsoppgjør

Tidligere var det seierherrene som styrte prosessen etter en krig alene. De kontrollerte hva som skulle skje med de tapende partene. Et godt eksempel på det er Versailles freden, også kalt 'Versailles diktaten'⁴⁴ av det tyske folket. Der ble Tyskland påtvunget til å akseptere alt trippelententen⁴⁵ påla dem uten at de kunne legge frem sine argumenter å forsvare seg på noen måte. Selv om oppgjøret etter første verdenskrig ikke har et rettslig perspektiv, så er det relevant for oppgjøret etter andre verdenskrig. Fordi grunnlaget for andre verdenskrig ble lagt

⁴² <http://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/gal-acjud061130.pdf> side 179 i dommen (19.11.2017, klokken 19:36)

⁴³ https://snl.no/første_verdenskrig_-_fredsslutningene (19.11.2017, klokken 19:49)

⁴⁴ <https://snl.no/diktat> (19.11.2017, klokken 19:54)

⁴⁵ <https://snl.no/trippelententen> (19.11.2017, klokken 19:58)

med urettferdige forhandlinger i Versailles. Det ble i etterkant brukt av nazistene som et argument for å få folk ut i krig på 1930- og 40-tallet. Her ser vi at rettferdighet er et sentralt moment i forbindelsen mellom verdenskrigene. Selv om tyskerne tapte første verdenskrig, så kunne krigsoppgjøret i Versailles har vært gjort på en annen måte for å forsikre at freden som ble dannet i 1918 ble en varig fred.

5.1.3 Rettsoppgjør istedenfor krigsoppgjør

Dessverre viste tiden at det var en kort fred og at flere momenter i oppgjøret fra første verdenskrig førte til at det ble en ny krig og et rettsoppgjør i 1945. En stor svakhet med Versailles-freden var betegnelsen om at det tyske folk ⁴⁶ var beseiret og at de hadde skylden i krigen. Ved å studere forholdene etter første verdenskrig i Europa så ser man at krigsoppgjøret i 1918 satte på papiret at det tyske folket var beseiret og at de måtte gjøre opp for seg i ettertid. Dette ble vesentlig forbedret i 1945 når det var et rettsoppgjør som gikk etter ledelsen av den politikken som hadde ført Tyskland ut i krig. Dermed går en rettsprosess mye mer direkte mot de som kan forbindes med krigen og eventuelle forbrytelser i krigen. Og ikke mot sivilbefolkningen i det landet som har vært involvert i krigen. Når en rettsprosess går etter de ansvarlige, så holdes alle de som ikke er tiltalte utenfor prosessen og unngår dermed å bli stemplet som skyldige. Her ser vi at en rettsprosess er mer vennlig mot det samfunnet som har hatt krigsforbrytelser begått i sitt navn sammenlignet med en politisk prosess som bare tar for seg karttegnning og markering av seierherrer og tapere. Grunnen til det er at rettsavgjørelsen nevner med navn de skyldige og gir dem en straff. Dermed blir ikke resten av det samfunnet betegnet som forbrytere. Tendensen etter Nürnbergprosessen har vært at det blir foretatt rettsoppgjør etter kriger for å forsikre at de skyldige får sin straff. Begrunnelsen for det er tosidig. Ofrene skal vernes på en rettferdig måte. Samtidig skal det sikres at landet og nasjonen til de skyldige ikke skal bli betegnet som 'de skyldige', og på den måten straffe også uskyldige personer i de landene.

5.1.4 Nærmere om utviklingen fra krigsoppgjør til rettsoppgjør

Selv om Nürnbergprosessen var en juridisk rettsprosess var den nærmere et klassisk krigsoppgjør enn det ICTY er. Mest på grunn av at det var seierherrene i andre verdenskrig som nedsatte utvalget som skulle føre prosessen. Det var en svakhet med prosessen, siden det ikke førte til samme troverdighet av rettferdighet for de anklagede som en mer nøytral instans kun-

⁴⁶ <https://snl.no/Versailles-traktaten> (19.06.17, klokken 17:21)

ne ført med seg. Rettspositivister kritiserer også Nürnbergprosessen på grunn av at de anklagede ble dømt med hjemmel i lover og regler som ikke var vedtatt når de begikk forbrytelsene. Dermed fikk reglene en tilbakevirkende kraft. Noe som ikke er vanlig praksis, spesielt ikke i straffesaker hvor legalitetsprinsippet sitter høyt som en klar regel. Kritikken var med på å sikre at fremtidige prosesser hadde en mer troverdig profil. Det kan ses i ICTY-charteret, som ble signert og vedtatt i 1993, altså mens krigen i Bosnia foregikk. Der konstateres det at straffen ICTY kan gi er regulert av straffeloven i det tidligere Jugoslavia. Med andre ord en lov som er godt kjent for de anklagede. At det er en nøytral tredjepart, gjennom FN, som styrer domstolen er i dette tilfellet et moment som styrker troverdigheten til selve prosessen.

5.1.5 Er det behov for åpne prosesser for allmenheten?

Et eksempel som kan brukes som et moment i drøftelsen om det er nødvendig med rettsprosesser etter kriger er å se på stillingen til nazi-partiet (NASDP), og dets ideologi før og etter rettsprosessene mot lederne var avsluttet. Sammenligne det med prosessene som fant sted i Jugoslavia etter andre verdenskrig. I Tyskland var det en åpen prosess mot krigsforbryterne, mens i Jugoslavia ble prosessen mot fascistene ledet av kommunistpartiet som lukkede prosesser. Noe som førte til at mange av de som ble dømt fikk martyrstatus i den folkegruppen de kom fra. Deres etterkommere mente i stor grad at de ikke fikk en rettferdig behandling, og at deres idealer var verdt å kjempe for. Det ble bekreftet i 1991, og frem til 1999 da krigene i Jugoslavia pågikk. I dag sliter også landene fra det tidligere Jugoslavia med fascisme, mens dette er en mindre utfordring i Tyskland. Den største forskjellen mellom de to samfunnene når det kommer til fascisme er hvordan det ble forsøkt løst. I Tyskland satte de allierte⁴⁷ i gang en åpen rettsprosess hvor jurister skulle avgjøre skyldspørsmålet. Jugoslavia var det kommunistpartiet som var den eneste faktoren som styrte prosessene mot lederne av de fascistiske bevegelsene Ustasja⁴⁸ og Tsjetnik⁴⁹. Prosessene var lukket. En lukket prosess oppfattes ofte som urettferdig, noe som igjen gir grobunn for martyrstatus og idolisering av krigsforbrytere. Det var det som skjedde i Jugoslavia, og det var en av grunnene til at landet gikk i oppløsning som følger av de såkalte 'nasjonalistiske sømmene' landet var sydd sammen av. Dermed er det klart at det er behov for en prosess som fremstilles som rettferdig om et samfunn skal kunne bekjempe en ideologi som strider med menneskerettighetene.

⁴⁷ https://snl.no/de_allierte (19.06.17, klokken 15:22)

⁴⁸ <https://snl.no/Ustasja-bevegelsen> (19.11.2017, klokken 20:01)

⁴⁹ <https://snl.no/tsjetnik> (19.11.2017, klokken 20:04)

Som drøftelsen over viser så har det skjedd en utvikling i det 20. århundret fra å bare ha krigsoppgjør til å innføre rettsoppgjør i tillegg. Utover århundret har rettsoppgjørenes plass etter konflikter blitt styrket. Noe som tyder på at det er behov for slike prosesser. Konklusjonen er dermed at det er behov for rettsprosesser etter kriger og konflikter.

5.2 Hvilken utvikling har skjedd i rettsoppgjør fra Nürnbergprosessen til ICTY?

Temaet som skal tas opp her er om det er en merkbar utvikling i rettsoppgjør og hvordan er utviklingen fra Nürnbergprosessen og frem til ICTY-prosessen. Utviklingen som skal gjennomgås i dette kapittelet er hovedsakelig den juridiske utviklingen som har funnet sted i rettsoppgjør. For å kunne vurdere det må det ses på noen av de rettsoppgjørene som har funnet sted fra andre verdenskrig og frem til krigene i Jugoslavia. I tillegg til at det vil bli sett på prosesser vil en del av denne problemstillingen gå gjennom opprettelsen av det som kalles for ‘overgangsjustis’⁵⁰. Grunnen til at dette vil bli en del av denne problemstillingen er at rettsprosesser er en del av det som blir kalt for ‘overgangsjustis’, dermed anses det som en selvfølge at dette kapittel tar for seg drøftelsene om dette.

Kildene som vil bli brukt er lovgivning og traktater som har blitt gitt i forbindelse med de relevante rettsoppgjørene, rettspraksis fra dem og relevant juridisk litteratur.

5.2.1 Gjennomgang av relevante kilder

Nürnbergprosessen satte i gang en omfattende utvikling av internasjonal straffelovgivning. Dermed er det også en sammenheng mellom prosessen i Nürnberg og noen av de viktigste traktatene som har blitt utviklet for regulering av internasjonale forbrytelser. De traktatene som skal brukes som kilder er Folkemordskonvensjonen⁵¹, Menneskerettighetserklæringen⁵², Nürnbergprinsippene⁵³ og Genève-konvensjonen av 1949⁵⁴, samt Den internasjonale straffedomstolen (ICC)⁵⁵.

⁵⁰ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/RuleOfLaw/Pages/TransitionalJustice.aspx> (19.11.2017, klokken 20:32)

⁵¹ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CrimeOfGenocide.aspx> (30.10.17, klokken 10:18)

⁵² <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (30.10.17, klokken 10:23)

⁵³ http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf (30.10.17, klokken 10:48)

⁵⁴ <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols> (30.10.17, klokken 10:55)

⁵⁵ <https://www.icc-cpi.int> (30.10.17, klokken 11:03)

5.2.2 Folkemordskonvensjonen

Konvensjonen om forhindring og avstraffelser av forbrytelsen folkemord, som er dens fulle navn, ble vedtatt av FN sitt sikkerhetsråd i desember 1948. Formålet bak konvensjonen var å forhindre at forbrytelser som det tredje riket utøvet mot blant annet jøder og andre folkeslag skulle gjenta seg. Konvensjonen regulerer blant annet hva som er folkemord, og hvilke forbrytelser som kan straffes som folkemord. Konvensjonens artikkel 2 definerer hva som menes med folkemord, mens konvensjonens artikkel 3 definerer hvilke forbrytelser som kan straffes med hjemmel i denne konvensjonen. Konvensjonen ble brukt som rettsgrunnlag for første gang i 1998 av det '*Internasjonale rettstribunalet for Rwanda*'.⁵⁶

5.2.3 Menneskerettighetserklæringen

Menneskerettighetserklæringen ble vedtatt av FN sitt sikkerhetsråd i 1948. Erklæringen med sine 30 artikler er ikke juridisk bindende for FN sine medlemsstater. Den er et sett med idealer og rettigheter som alle mennesker skal kunne kreve av omgivelsene. Selv om erklæringen i seg selv ikke er juridisk bindende har den fungert som inspirasjon til flere av FN sine menneskerettighetsavtaler. Disse avtalene er derimot bindende ved ratifisering av FN sine medlemsstater.

5.2.4 Nürnbergprinsippene

Nürnbergprinsippene er et sett med prinsipper og retningslinjer som ble utarbeidet for å definere krigsforbrytelser, forbrytelser mot freden og forbrytelser mot menneskeheten. I tillegg til at prinsippene definerer de nevnte forbrytelsene sier disse noe om når individer kan straffes for forbrytelsene. Siden prinsippene kom som en følge av Nürnbergprosessen hadde de som formål å gjøre fremtidige krigsprosesser enklere for både aktoratet og tiltalte. Det var enklere å definere om en handling var i strid med folkeretten på dette området når en kunne anvende disse prinsippene. Prinsippene ble utarbeidet av FN sin internasjonale lovkommisjon. Dokumentet inneholdt syv prinsipper som regulerte hva som var å regne som en krigsforbrytelse, forbrytelse mot freden og forbrytelse mot menneskeheten.

5.2.5 Genève – konvensjonene

Genève-konvensjonene er sett på fire traktater som ble utarbeidet for første gang i 1864. De fire konvensjonene som er relevante for dagens folkerett er revidert og utgitt på nytt i 1949.

⁵⁶ <http://unictr.unmict.org/en/tribunal> (19.11.2017, klokken 20:38)

Konvensjonenes første traktat, som handler om rettigheter for skadde og syke soldater, ble først vedtatt i 1864. Denne traktaten var bakgrunnen for konvensjonen slik vi kjenner den i dag. Den andre traktaten sikret rettigheter for skadde og syke soldater til sjøs. Videre i 1929 kom den tredje traktaten, som gav retningslinjer for behandling av krigsfanger. Det siste tillegget kom i 1949 og det er '*konvensjonen om beskyttelse av sivile i krigstid*'⁵⁷. Som gjennomgangen av konvensjonens fire traktater viser så har konvensjonen fulgt utviklingen i krigføring og prøvd å sikre fremtidige generasjoner for lidelser som følger av nye måter å føre krig på. Konvensjonen i seg selv er ikke juridisk bindende på strafferetten sitt område. Hver av traktatene inneholder en artikkel som pålegger statene å vedta tilstrekkelig nasjonal lovgivning som vil gjøre det som regnes som alvorlige brudd på konvensjonen straffbare. For eksempel så pålegger artikkel 146 i konvensjonens fjerde traktat at statene sikrer at brudd på denne traktaten blir gjort straffbare i nasjonallovgivning jfr. artikkel 146 første led:

*"The High Contracting Parties undertake to enact any legislation necessary to provide effective penal sanctions for persons committing, or ordering to be committed, any of the grave breaches of the present Convention defined in the following Article."*⁵⁸

5.2.6 Utviklingen av rettskilder fra Nürnbergprosessen frem til ICTY

Som det kommer frem i innledningen og gjennomgang av relevante kilder så har det meste av relevante traktater og konvensjoner på dette feltet kommet i etterkant av Nürnbergprosessen. For å unngå å gjentakelse så er det nevnt tidligere hvilke kilder som ble benyttet av de allierte og at de ble kritisert under prosessen og i etterkant fordi de var i strid med legalitetsprinsippet. Dermed vil drøftelsen her se på rettskildene som ble benyttet og deres juridiske stilling i forhold til rettskildene som blir brukt av ICTY for å se om det har skjedd en merkbar utvikling på dette feltet.

5.2.7 Var rettskildene i Nürnbergprosessen juridisk holdbare?

Rettsgrunnlaget for å starte Nürnbergprosessen kom fra folkeretten på den tiden, hovedsakelig fra London-charteret fra 1945/Nürnberg-charteret (synonym, det er samme dokument)⁵⁹ og

⁵⁷ https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1949-08-12-4/KAPITTEL_4 (19.11.2017, klokken 20:43)

⁵⁸ <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/380-600168?OpenDocument> (30.10.17, klokken 12:24)

⁵⁹ http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (19.11.2017, klokken 20:52)

Moskva-deklarasjonen av 1943⁶⁰. Deklarasjonen i seg selv var ikke en juridisk bindende avtale eller traktat, men den gav uttrykk for at de allierte landene ville straffe alle krigsforbrytere på den tyske siden og gav klart uttrykk for at deres handlinger var å anse som krigsforbrytelser. London-charteret gikk derimot mer inn i dybden av hva som var å anse som forbudt å gjør i krigssituasjoner. En klar svakhet med dokumentene var selvfølgelig at de ble gitt etter eller under forbrytelsene fant sted, og at bare den siden som tok ut tiltaler var med i utarbeidelsen av dem. Selv om disse dokumentene var rettskildene prosessen ble satt i gang med, bygget en del av dem på tidligere folkerett. Et eksempel på det er Genève konvensjonen, dermed kan det ikke sies at nazistene ikke viste at deres handlinger var lovstridig. Det er korrekt at ikke alle handlingene deres ikke var direkte forbudt gjennom lovgivning eller internasjonale konvensjoner og traktater. Når for eksempel Genève-konvensjonen tilleggsprotokoll 3 regulerte i 1929 hva som var lov å gjøre med krigsfanger, så er det rimelig å anta at partene som førte krigen kunne forstå at det samme gjaldt også for sivile. Fordi det er ingen grunn til at soldater skal ha sterkere vern enn sivile. Ved å tolke Genève-konvensjonen analogisk ble det lagt til grunn at nazistene viste eller burde ha vist at deres handlinger var i strid med folkeretten, og at de dermed kunne bli straffet for sine handlinger. Jurisdiksjonsgrunnlaget for Nürnbergprosessen hadde svakere tillit siden den var utarbeidet av aktoratet, men selv om det er tilfellet skal det mye til for å si at de tiltalte ikke kunne vite at de brøt folkeretten. Dette kan sies på grunn av traktatene som eksisterte på den tiden krigen begynte, spesielt Genève-konvensjonen står som et sterkt moment for det.

5.2.8 Hvordan er jussen i ICTY sine rettskilder?

Rettskildene som ICTY bygger på viser at det har skjedd en stor utvikling på dette feltet i løpet av de i underkant femti årene som skiller prosessene. For det første så har menneskerettigheter kommet frem som klare rettigheter som alle individer har rett på, og ingen har noen automatisk grunn til å frata noen personer eller folkegrupper disse rettighetene. I tillegg til at FN har samlet seg om menneskerettigheter gjennom '*Menneskerettighetserklæringen*' i 1948. De har og fulgt dette arbeidet opp gjennom mange internasjonale avtaler og konvensjoner som skal sikre menneskerettighetene til alle. Arbeidet rundt rettigheter til enkeltindivider og grupper har blitt styrket gjennom flere andre konvensjoner og traktater. Én konvensjon som er veldig viktig er '*Folkemordskonvensjonen*'. Begge dokumentene har spilt en viktig rolle i rettsprosessen etter krigen i Bosnia og Hercegovina, spesielt gjennom ICTY sitt arbeid. Med

⁶⁰ <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> (19.11.2017, klokken 20:58)

hjemmel og bakgrunn i konvensjonene og traktatene fikk ICTY sitt mandat til å forfølge krigsforbrytere i det tidligere Jugoslavia. Siden konvensjonene og traktatene har vært godt kjent i tiden etter andre verdenskrig og frem til i dag (2017), er det rimelig å anta at alle viste at det var forbudt å begå handlinger som er i strid med menneskerettighetene, folkemordskonvensjonen, Genève-konvensjonen og andre relevante konvensjoner. Dette gir ICTY en sterke juridisk hjemmel i sin prosess enn det Nürnbergprosessen hadde.

5.2.8.1 Helliggjør målet middelet?

I tillegg til at det har vært en kraftig utvikling i å regulere hva som er lov å hva som er i strid med internasjonal folkerett når det kommer til krig og andre konflikter. I tillegg til denne utviklingen er det merkbart å se en annen men også meget viktig utvikling som har funnet sted i rettsprosessene. Denne utviklingen er at alle sider i konflikter nå kan og blir etterforsket for mulige krigsforbrytelser og andre forbrytelser. Dette er en viktig utvikling i arbeidet med fred og forsoning, på grunn av at alle ofre fortjener en eller annen form for rettferdighet. Som det har kommet frem tidligere så ble store deler av nazi-ledelsen stilt for retten for sine krigsforbrytelser mot blant annet sivilbefolkningen i det okkuperte områdene. Men krigsforbrytelsene som ble begått av de allierte på tysk jord ble aldri etterforsket på samme måte. Selv om det er sterke bevis på at blant annet den røde arme begikk krigsforbrytelser mot sivile tyskere⁶¹, ble det aldri satt i gang noen prosess for å utforske dette og eventuelt å ta ut tiltaler. Dette er et sterkt moment i tyskernes kritikk av Nürnbergprosessen, siden det tyske folket ikke ble direkte stemplet som skyldige alle sammen, men når bare tyskere ble stilt for retten så ble det fort oppfattet som om at det bare var tyskere som begikk krigsforbrytelser.

Hvorfor prosessen ble lagt opp på den måten er ikke enkelt å gi et svar på. Det kan rimelig antas at på den tiden var forståelsen slik at målet til de allierte om å frigjør Europa helliggjorde middelet. I dagens rettsprosesser kan vi klart si at målet ikke kan helliggjøre middelet i nærheten av samme grad som det gjorde under Nürnbergprosessen. Dette er en viktig utvikling fordi det gir alle samme rettigheter til å søke om rettferdighet og sannhet. Det er også viktig fordi det styrker rettsikkerheten til de tiltalte. Rettsikkerheten blir styrket ved at det er enklere for de tiltalte å legge opp forsvaret sitt enn det som var tilfellet i Nürnbergprosessen, siden det er mulighet for å reelt anklage motparten for forbrytelser som førte til krigshandlinger.

⁶¹ <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/raped-by-the-red-army-two-million-german-women-speak-out-1669074.html> (20.11.2017, klokken 08:03)

5.2.8.2 Oppsummering av rettskildeutviklingen

Gjennomgangen og drøftelsen over viser at det har skjedd en sterk og merkbar utvikling på rettskildefeltet i internasjonal strafferett. Dette kommer klarest frem gjennom utarbeidelsen den store mengden konvensjoner, traktater og avtaler som har funnet sted. Hovedsakelig gjennom FN etter andre verdenskrig og frem til krigene i Jugoslavia. Dette gjorde at ICTY fikk sin lovhjemmel på en enklere og mer juridisk akseptert måte enn det som var tilfellet under Nürnbergprosessen. Dermed kan det sies at rettsprosessene har utviklet seg til å bli større og med en sterkere juridisk hjemmel enn det de hadde tidligere.

5.3 Overgangsjustis

Overgangsjustis⁶² er en samlebetegnelse på de prosessene og tiltakene som blir satt i gang etter en krig eller konflikt i det området konflikten fant sted i. Overgangsjustisen har både en juridisk og en ikke juridisk del. I denne omgangen vil den juridiske delen bli gjennomgått. Rettsprosesser etter kriger er en viktig del av det som kalles for overgangsjustis. Rettsprosessene har som mål å gjennomgå sakene mot tiltalte for krigsforbrytelser. I tillegg til at rettsprosessen straffer de skyldige forbryterne er den med på å stadfeste hva som skjedde i den aktuelle konflikten. På den måten spiller rettsprosessene inn som viktige deler på tre av de seks områdene/temaene overgangsjustisen har som hovedområder. Det er å straffe forbrytere, reparasjoner for ofre, sannhet og minnet, institusjonelle reformer, barn og unges rettigheter og sikring av rettighetene til begge kjønn. Rettsprosessene omfatter de tre første områdene direkte gjennom sin etterforskning og dømming.

Det som regnes som overgangsjustis har sine røtter fra Tyskland etter andre verdenskrig og hvordan de allierte jobbet med å fjerne forbrytere og fjerne disse tankene fra samfunnet. Akkurat slik som drøftelsene i kapittel over viser at det har funnet sted en utvikling på rettskildefeltet til rettsprosesser etter kriger, så har overgangsjustisen blitt utviklet fra den begynte å eksistere i etterkrigstiden i Tyskland. En viktig del av denne utviklingen er utviklingen som har funnet sted på den dømmende delen av overgangsjustisen. I overgangsjustisen sin begynnelse var det seierherrene som tok ut tiltaler og stilte dommere som skulle avgjør skyldspørsmålet mot sine fiender/motstandere. Dette er moment som helt klart svekket både de tiltaltes oppfatning av rettferdighet i Nürnbergprosessen, men også prosessens tillitt generelt ble påvirket av

⁶² <https://www.ictj.org/our-work> (31.10.2017, klokken 13:29)

dette. I den senere tid er det klart at overgangsjustisen har blitt et mer selvstendig 'apparat' og det anvendes av FN gjennom ulike internasjonale straffedomstoler⁶³. Dette er veldig viktig fordi tiltalene kommer fra en nøytral tredje part, og dommerne kommer heller ikke fra de landene eller gruppene som har vært i krig og konflikt.

5.3.1 Internasjonale straffedomstol og hybriddomstoler

De internasjonale straffedomstolene, for henholdsvis Rwanda og det tidligere Jugoslavia, var og er viktige momenter i utviklingen av overgangsjustisen og den internasjonale straffelovgivningen. Det var i de prosessene at folkemordskonvensjonen ble brukt som rettskilde for aller første gang. 02.september 1998 fant den internasjonale straffedomstolen for Rwanda Jean – Paul Akayesu skyldig i å ha begått folkemord.⁶⁴ Dette var den første dommen i moderne historie som dømte en person for folkemord med hjemmel i folkemordskonvensjonen. Utviklingen av den prosessuelle delen av overgangsjustisen har spesielt gått fort de siste 20 årene. En av de viktigste utviklingene her var opprettelsen av en fast internasjonal straffedomstol. Dette skjedde gjennom Roma-traktaten om den internasjonale straffedomstolen. Traktaten ble vedtatt 17.juli 1998 og trådte i kraft 1.juli 2002. Gjennom denne traktaten ble den Internasjonale straffedomstolen (heretter ICC) stiftet og gitt universell myndighet til å etterforske og dømme i fire internasjonale forbrytelser. De fire forbrytelsene er folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og aggresjonsforbrytelser (angrepskrig) jfr. Roma – traktaten artikkel 5.⁶⁵ Traktaten stadfester og definerer de fire forbrytelsene, dvs. at den kan benyttes som lovhjemmel ved brudd på forbrytelsene. Selv om Roma-traktaten har ført til at arbeidet med internasjonal strafferett har kommet langt så inneholder traktaten en viktig begrensning i sin jurisdiksjon jfr. Roma-traktaten artikler 11- 13. Det er at ICC bare kan etterforske og rettsforfølge brudd på de fire nevnte forbrytelsene når statene ikke har mulighet for å gjøre det selv, eller ikke vil gjøre det selv. I tillegg til den begrensingen kan bare medlemsstater bli stilt for ICC etter at forbrytelsene har skjedd på territoriet til en medlemsstat. Selv med denne innskrenkingen er opprettelsen av en fast internasjonal straffedomstol et stort skritt fremover for overgangsjustisen og internasjonal strafferett.

⁶³ <https://www.globalpolicy.org/international-justice/international-criminal-tribunals-and-special-courts.html> (20.11.2017, klokken 08:14)

⁶⁴ <http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict9-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf> (20.11.2017, klokken 08:20)

⁶⁵ http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm (20.11.2017, klokken 08:24)

I tillegg til at overgangsjustisen nå er styrket med ICC, så har ICC vært med på å stifte såkalte hybrid-domstoler⁶⁶ i områder som har vært utsatt for krig eller konflikter. Et relevant eksempel på en slik domstol er krigsforbryterdomstolen i Bosnia og Hercegovina. Grunnen til at domstolene kalles for hybriddomstoler er fordi de er satt sammen av både nasjonale og internasjonale jurister. Det betyr at de får en form for nøytral overvåkning slik som en for hos tredjepartsdomstoler, bare at de er nasjonale i det respektive landet eller regionen de er opprettet i. Domstolene spiller en viktig rolle i overgangsjustisen fordi de er med på å sikre en lokal rettferdighet, selv om de lokale styringsmaktene ikke jobber sterkt for det.

5.3.1.1 Oppsummering av overgangsjustisen

Drøftelsen over viser at overgangsjustisen har blitt utviklet på flere plan. Spesielt den juridiske delen av overgangsjustisen har opplevd en sterk utvikling fra dens begynnelse etter andre verdenskrig. Overgangsjustisen har blitt og blir bare stadig mer en uavhengig tredjepart som er til for å sikre rettferdighet og straffe ansvarlige for krigsforbrytelser. Kort oppsummert kan det sies at overgangsjustisen har blitt utviklet fra og være en del av seierherrenes politikk i de okkuperte områdene til å bli et internasjonal nøytralt organ som operer for å sikre rettferdighet og utvikling.

5.3.2 Konklusjon

Gjennom drøftelsen og gjennomgangen er det klart at det har skjedd en merkbar og stor utvikling i rettsoppgjør fra de to prosessene. Rettskildene har blitt mer håndfaste og varige, rettsikkerheten for samtlige parter har blitt styrket og rettsinstitusjonene blir bare mer faste og mindre midlertidige. Dermed er konklusjonen at utviklingen som har skjedd er at rettsoppgjør har blitt en naturlig del av overgangsjustisen, og en nødvendig del i forsoningen. Rettskildene for rettsoppgjør har blitt styrket for å sikre en mer effektiv og bedre juridisk prosess for alle involverte parter.

6 Hvilke rolle har domstolen i Bosnia sammenlignet med ICTY?

6.1 Presisering av problemstillingen

Saker om krigsforbrytelser og andre forbrytelser under krigen i Bosnia og Hercegovina blir i dag ført for ICTY eller domstolen i Bosnia. Her er spørsmålet hvilken rolle de to domstolene

⁶⁶ <http://www.pict-pecti.org/courts/hybrid.html> (31.10.17, klokken 15:00)

spiller for å oppnå rettferdighet i det bosniske samfunnet. For å besvare spørsmålet vil begge domstolene og deres arbeid bli sammenlignet med hverandre, for å se hva det er som skiller dem og å svare på hvorfor det er behov for begge.

6.2 Rettskilder

Rettskildene i kapittelet er hovedsakelig lovene og traktatene som regulerer de respektive domstolene. En viktig rettskilde er straffelovene som domstolene bruker. De aktuelle straffelovene er Straffeloven i Bosnia og Hercegovina av 24.januar 2003, straffeloven i Jugoslavia av 01.september 1977⁶⁷ og ICTY-Statute. Alle de tiltalte for de to domstolene blir dømt etter en av lovene. Det bestemmes henholdsvis av hvilken domstol som har tatt opp tiltale. Andre rettskilder som vil bli brukt er rettspraksis fra begge domstoler.

6.3 Sammenligning av struktur og oppbygning av ICTY og den bosniske krigsforbryterdomstolen

ICTY ble grunnlagt i 1993, av FN. I denne domstolen har ikke noen av landene fra det tidligere Jugoslavia noen innflytelse. Det er en nøytral domstol som behandler saker på eget initiativ. Krigsforbryterdomstolen i Bosnia ble grunnlagt i 2002 av det bosniske parlamentet sammen med FNs høyutsending til Bosnia og Hercegovina.⁶⁸ En vesentlig forskjell mellom domstolene er at krigsforbryter domstolen i Bosnia er en fast domstol som kan ta opp nye saker til behandling fortløpende ettersom det blir funnet bevis for forbrytelser. ICTY er en *ad hoc* domstol som har en begrenset tidsramme for å ta opp saker i. Det betyr at domstolen i Bosnia ikke kan legges ned når aktuelle saker er avsluttet, slik som ICTY vil bli når sakene den har oppe blir avsluttet. Grunnen til det er at formålet med dem er forskjellig og mandatet til ICTY var begrenset til de 161 tiltalene som har blitt tatt opp til behandling. Videre så er lovhjemlene domstolene bruker forskjellige. ICTY bruker straffeloven fra Jugoslavia og domstolen i Bosnia bruker den gjeldende straffelovgivningen i Bosnia og Hercegovina. Når domstolen i Bosnia bare tar opp saker om krigsforbrytelser i Bosnia og Hercegovina så er det i tråd med legalitetsprinsippet og forutberegnelighetskravet som stilles i strafferetten at bosnisk lovgivning blir brukt som hjemmel. ICTY har tatt opp saker om krigsforbrytelser i Kroatia, Bosnia og Hercegovina, Serbia, Montenegro og Kosovo. Derfor var det behov for lovhjemmel som var gyldig i alle landene. Da ble fellesnevneren Jugoslavisk straffelovgivning, siden alle landene

⁶⁷ <http://www.refworld.org/docid/3ae6b5fe0.html> (20.11.17, klokken 08:32)

⁶⁸ <http://www.ohr.int/?lang=en> (19.06.17, klokken 15:28)

hadde vært en del av Jugoslavia frem til krigenes utbrudd. Som sammenligningen av oppbygging og lovhjemmel viser, så er det tydelige forskjeller i den rent praktiske oppbyggingen til domstolene. Videre vil sakene domstolene har tatt opp blitt sammenlignet.

6.3.1 Sammenligning av saker domstolene har tatt opp

Sakene som blir tatt opp for ICTY er saker mot ledende personell, både fra det politiske og militære feltet. Et eksempel som illustrerer dette, er de to store pågående sakene som er igjen i ICTY; Saken mot general Ratko Mladic og Radovan Karadzic. Ratko Mladic var General i 'Vojska Republike Srpske' (Hæren av republikken Serbisk)⁶⁹ og Radovan Karadzic var president av den da selvutnevnte serbiske republikken i Bosnia. Sakene mot dem regnes som en av hovedoppgavene til ICTY. Anklagen mot dem går på at de har planlagt og satt ut i livet planene om folkemord, etnisk rensing og terrorisering. I mars 2016 ble Radovan Karadzic som var president av den serbiske republikken funnet skyldig i ti av elleve tiltalepunkter mot seg jfr. dom av 24.mars.2016 ICTY⁷⁰. En slik dom bekrefter at krigshandlingene ikke var resultatet av noe som skjedde som følge av tilfeldigheter. Men at det var nøye planlagt av en politisk ledelse som gav støtte til sine militære styrker. Både aktoratet og tiltalte anket denne dommen. Muligheten for å anke dommer avsagt av tribunalet følger av "ICTY- Statute" artikkel 25 som gir muligheten til å anke dommer avsagt av ICTY sin første instans. Ankeinstansen avgjør saken er endelige i ICTY.

Sakene som blir ført for domstolen i Bosnia er saker som vanligvis handler om enkelthendelser i krigen. For eksempel dommen mot Vlahovic Veselin⁷¹. Den tiltalte ble funnet skyldig i forbrytelser mot sivile selv om han var en soldat og hevdet at han bare fulgte ordre. Domstolen kom frem til at han også hadde et ansvar som soldat og kunne dermed straffes for disse forbrytelsene. Den tiltalte ble funnet skyldig i forbrytelser mot menneskeheten og dømt med hjemmel i § 172 1.ledd av den bosniske straffeloven. Eksemplene over viser en stor forskjell i stillingen til de tiltalte, dermed er det en forskjell på hvilke saker som til nå har blitt behandlet av henholdsvis ICTY og den bosniske domstolen.

⁶⁹ https://snl.no/Ratko_Mladić (20.11.2017, klokken 08:38)

⁷⁰ http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement_summary.pdf (23.11.2017, klokken 09:50)

⁷¹ <http://sudbih.gov.ba/predmet/2779/show> (23.11.17, klokken 10:08)

Når ICTY dømmer de som har planlagt krigsforbrytelser kan det betegnes som at de dømmer de for de indirekte forbrytelsene som skjedde som følge av deres vedtak og ordre. Når den bosniske domstolen dømmer soldater og politifolk for drap og etnisk rensing blir det i denne sammenhengen at de dømmes direkte for sine handlinger. Med andre ord så er det de som har utført forbrytelsen som blir dømt for den. De tiltalte kan settes på for eksempel drapstidspunktet der og da. Det er vanskelig å gjøre når det kommer til generaler og presidenter. De blir også dømt hvis det er bevis for skyld for at de har gitt ordre til sine soldater for å utføre handlinger som betegnes som krigsforbrytelser. De kan også bli dømt hvis de unngår å forhindre sine underslåtter å begå forbrytelser.

Nå har oppbyggingen og sakene til de to domstolene blitt sammenlignet. Det neste spørsmålet som blir reist er; hvordan påvirker rettsavgjørelsene av de to domstolene samfunnet i Bosnia?

6.4 Hvilken påvirkning har rettsavgjørelser fra ICTY og domstolen i Bosnia på det bosniske samfunnet i dag?

Utgangspunktet her er at ICTY sine avgjørelser er viktige for det politiske livet i Bosnia, siden personene ICTY har tatt opp påtale mot har hatt en politisk eller militær lederrolle. Domstolen i Bosnia avgjør skyldspørsmålet i enkelthendelser. Dermed er hypotesen at avgjørelsene fra krigsforbryterdomstolen påvirker det bosniske samfunnet mer, siden ofre får en dom for de som var direkte skyldige i deres lidelser.

Kildene som vil bli brukt i drøftelsene i dette kapittelet er vår undersøkelse som er foretatt i Bosnia og Hercegovina høsten 2016 (september). Resultatene fra undersøkelsen vil være hovedmomentene i denne drøftelsen.. For å få et mer helhetlig bilde av problemstillingen vil også rettspraksis fra de relevante domstolene brukes som rettskilder i dette kapittelet. Rettspraksisen vil for det meste brukes som momenter for å støtte uttalelser fra undersøkelsen, men rettspraksisen vil også brukes som eksempler for å gi et klarere bilde av samfunnspåvirkningen. I tillegg til de to kildetyperne vil også relevant litteratur brukes.

6.5 Utforming av undersøkelse

Sammenligningen av domstolene viser at det er en forskjell på sakene som blir ført for domstolen i Bosnia og ICTY. Når vi ser at det er en forskjell i sakene som blir tatt opp og som blir avgjort av domstolene så er det naturlig å anta at de har ulik påvirkningskraft i det bosniske samfunnet. For å vurdere vår teori har det blitt utført en undersøkelse i Bosnia og Hercegovina i september 2016, resultatene vil bli brukt som drøftelsesmomenter. Undersøkelsen tok for

seg hvordan folk i det bosniske samfunnet oppfatter rettsprosessene etter krigen som fant sted i deres land. Et av spørsmålene som de ble stilt er veldig relevant for denne delproblemstillingen, er om ” *Har noen dommer til nå ført til at du har opplevd en viss form for rettferdighet, og eventuelt hvilken rettferdighet (personlig rettferdighet eller en form for rettferdighet på et større plan)?*”. Svarene vi fikk vil bli brukt som drøftelsesmomenter for å se om vår teori kan være en korrekt fremstilling av forholdet mellom domstolene.

6.5.1 Påvirker ICTY det politiske livet i Bosnia mer enn samfunnet ellers?

Er det slik at ICTY sine avgjørelser har en større påvirkning på det politiske livet i Bosnia enn det de påvirker den vanlige borgeren i Bosnia og Hercegovina enn de nasjonale rettsprosesser? Svaret på det spørsmålet må ses i sammenheng med at de som blir stilt til ansvar i ICTY har hatt en overordnet rolle i konflikten og få av dem kan kobles direkte til drap eller andre forbrytelser under krigen.

Dette utgangspunkt blir delvis støttet av flertallet av de spurte i undersøkelsen. Selv om de ikke har direkte utført forbrytelsene så føler kandidatene at de forbinder de tiltalte fra ICTY direkte med sine lidelser. Dette betyr at selv om ingen av kandidatene kan direkte koble noen av de tiltalte med hendelser som førte til lidelser hos dem, så det gir det dem en rettferdighetsfølelse når personene får en dom mot seg. Siden disse personene bærer skylden for å ha startet krigen. Dermed bærer de også skylden direkte får de forskjellige enkelthendelsene som førte til lidelser.

Spesielt en dom fra ICTY ble trukket frem av mange av kandidatene som en dom som virkelig har gitt dem en følelse av rettferdighet. Det er den første dommen i saken mot Radovan Karadzic. At en domstol fant han skyldig i ti av elleve tiltaler, inkludert folkemord og etnisk rensing, har blitt trukket frem av kandidatene som en dom som føltes rettferdig. Grunnen til det er at Karadzic var den politiske lederen for serberne i Bosnia og Hercegovina⁷², og den ikke-serbiske befolkningen i Bosnia ble demonisert av han før krigen. Hans sin retorikk mot bosnjaker og kroater var en av hovedgrunnene for at krigen førte med seg flere av de forbrytelsene som fant sted. Dermed ser flertallet av kandidatene på dommen mot ham som en bekræftelse av verdenssamfunnet, at slik politikk er i strid med lover og regler i den siviliserte verdenen, og at de som ble ofre for denne politikken ikke har blitt glemt. På andre del av

⁷² https://snl.no/Radovan_Karadžić (20.11.2017, klokken 08:48)

spørsmålet blir denne dommen brukt av flertallet av kandidatene som eksempel på en dom som har gitt dem en følelse av rettferdighet både på et personlig og et nasjonalt plan. Men en ser at en del av kandidatene ikke føler at denne dommen er noe som skaper rettferdighet. Hvis en ser på den etniske tilhørigheten til de spurte så svarte 3 av 5 bosniske serbere at dommen skaper større splid i samfunnet.

6.5.2 Har domstolene tillitt i befolkningen i Bosnia?

Bosniske serbere har ikke samme tillit til ICTY som bosniaker og kroater har. Av den grunn svarer de at de føler at den bosniske krigsforbryter domstolen har bidratt mer til rettferdighet etter krigen i Bosnia og Hercegovina.

Hovedbegrunnelsen for det som gikk igjen hos kandidatene er det at den bosniske krigsforbryterdomstolen også har dømt bosniske og kroatisk soldater for forbrytelser mot serbere, noe serberne i undersøkelsen føler at ICTY ikke har gjort. Når en ser på sakene som har vært oppe for ICTY så har det blitt tatt opp tiltale av ICTY mot både bosniaker og kroater. Ser man på dommene så har nesten alle bosniere blitt frikjent av ICTY, en stor del kroater har blitt frikjent, mens de fleste serberne som det ble tatt opp tiltale mot har blitt dømt av domstolen for ulike forbrytelser.⁷³

At folk på gaten i Bosnia kan tro at domstolen er der for å 'ta serbere' kan forstås hvis en ikke har noen som helst kunnskap om krigen på 1990-tallet. Begrunnelsene for domfellelsene og frikjenningene av de tiltalte står klart i dommene. Gjennom sitt arbeid har ICTY kommet frem til at de største forbrytelsene ble begått av den serbiske siden. På grunn av det er det derfor mange av de ledende personene av den serbiske siden som har blitt domfelt. Bosniaker og kroater blir for det meste dømt av krigsforbryterdomstolen i Bosnia, de dømte er i hovedsak soldater eller offiserer av mindre rang. Grunnen til at det er at det ikke er funnet bevis i like stor grad at deres forbrytelser har vært planlagte av ledelsen. Spørreundersøkelsen bekrefter at ikke alle nasjonaliteter i det bosniske samfunnet har tillit til ICTY. Undersøkelsen viser at av de spurte kandidatene så har serbere nesten ingen tillitt til ICTY. At dette er en oppfattelse som deles av store deler av den bosniske og serbiske populasjonen blir bekreftet av medie-

⁷³ <http://www.icty.org/en/action/cases/4> (20.11.2017, klokken 08:50)

oppslag i Bosnia. Hvor serbiske politikere ofte omtaler ICTY som en domstol som er der for å ta serbere⁷⁴.

Dette kan bli et problem i arbeidet for varig fred, siden det forhindrer at det bosniske samfunnet får en felles forståelse av krigen. Det skjer med andre ord ikke en sterk nok forsoning mellom folkegruppene. Ser en på resultatene av spørreundersøkelsen så viser den klart at de spurte bosniaker og kroater i Bosnia og Hercegovina har tillitt til ICTY og dens upartiskhet. Mens de spurte bosniske serbere har i svært liten grad tillitt til den samme domstolen, og som kandidatene selv sier så anerkjenner de ikke dommene ICTY har avsagt. Det vil si at ICTY sine dommer ikke får gjennomslag i hele det bosniske samfunnet. En viktig premiss for en varig fred er at et samfunn får en noe tilnærmet felles forståelse av krigen. Når det ikke skjer har heller ikke ICTY oppfylt sin hovedoppgave i gjenbygningen av det bosniske samfunnet etter krigen på 1990-tallet. De ulike befolkningsgruppene i Bosnia og Hercegovina har ikke samme tillitt til ICTY, men resultatene fra undersøkelsen viser at tillitten til den bosniske domstolen står sterkt i det bosniske samfunnet. Resultatene av undersøkelsen viser også at bosniske serbere har tillitt til denne domstolen i mye større grad enn det de har til ICTY. Bosniaker og kroater har en like stor tillitt til denne domstolen som til ICTY. Det vil si at den bosniske domstolen kan spille en større rolle i forsoningsarbeidet i det bosniske samfunnet med tanke på at alle parter til nå har anerkjent denne domstolens avgjørelser.

6.5.3 Er det behov for den bosniske domstolen for å oppnå rettferdighet og fred ?

Kandidatene i undersøkelsen mener at den lokale domstolen er viktig i å oppnå rettferdighet. Flere av kandidatene mente at krigsforbryterdomstolen i Bosnia har klart å fange opp mange hendelser som ICTY ikke har gjort nok med. Voldtekt av sivile kvinner under krigen var utbredt. Omtrent 50 000 bosniske kvinner ble voldtatt under krigen.⁷⁵ For disse systematiske voldtektene har ICTY tatt opp noen tiltaler, men siden dette er en meget spesiell forbrytelse så savner det bosniske samfunnet en større tiltalemengde. Dermed er dette et eksempel på en forbrytelse som ikke passer like godt inn i arbeidsoppgavene til ICTY, men at den passer mer inn i den bosniske krigsforbryterdomstolen. Domstolen i Bosnia dømt flere anklagede for

⁷⁴ <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/21/student-dorm-named-after-war-crimes-suspect-radovan-karadzic> (15.11.2017, klokken 14:50)

⁷⁵ <http://www.foxnews.com/world/2010/11/26/official-bosnia-war-rapes-prosecuted.html> (23.03.2017, klokken 14:17)

denne typen forbrytelser. Den første dommen som gjaldt voldtekt kom i juli 2006⁷⁶. Da ble den serbiske soldaten Boban Simsic dømt for forbrytelser mot menneskeheten i strid med §172 1.ledd i den bosniske straffeloven. Blant tiltalepunktene mot han var det et punkt om voldtekt av sivile bosniske kvinner i skolebygget '*Hasan Velovac*' i Visegrad. For denne forbrytelsen fikk han en straff på fem år fengsel. Selv om det er en liten straff, så var det en viktig dom. Den bekreftet det kvinner i Bosnia har prøvd å nå frem med. At det ble begått en serie av planlagte voldtekter mot dem under krigen, da spesielt av serbiske soldater. Når en ser på dommene som er avsagt av den bosniske domstolen så er det klart hypotesen ikke er helt korrekt, at denne domstolen for det meste avgjør saker som har en mer personlig følelse siden den dømmer for det meste de som er direkte ansvarlige for forskjellige forbrytelser. Eksempelet over som viser den første dommen i Bosnia hvor noen ble funnet skyldige i å begå voldtekt i krigstid. Dette eksempelet viser at domstolen også har en viktig rolle på et større plan. Denne avgjørelsen påvirket rettsstillingen til kvinner som ble voldtatt i Sarajevo, Banja Luka, Prijedor og andre steder i landet. Når noen dommer fra den bosniske domstolen virker på et personlig og et større plan så har den bosniske domstolen en større rolle i det bosniske samfunnet i likhet med ICTY⁷⁷.

6.5.4 Har den bosniske krigsforbryterdomstolen et større personlig plan en ICTY?

At dommer fra den bosniske domstolen kan føles å treffe mer direkte mot enkelthendelser blir styrket av flere dommer. To eksempler på slike dommer er dommen mot Veselin Vlahovic 'Batko'⁷⁸ og dommen mot Novak Djukic. Veselin Vlahovic var tiltalt for krigsforbrytelser i tre nabolag i Sarajevo (Grbavica, Kovacici og Vraca). Domstolen fant ham skyldig i å ha drept 35 personer, voldtatt 11 kvinner, samt mishandling og plyndring fra mai til juli 1992. Domstolen fant at disse handlingene var i strid § 172 1.ledd av den bosniske straffeloven og dømte den tiltalte til 45 års fengsel. Denne dommen angir spesifikk navnene på ofrene og begrenser seg til navngitte hendelser. Dermed kan denne dommen oppfattes som en mer direkte dom en dommer fra ICTY. Selv om denne dommen er rettet mot presiserte hendelser så styrker den rettsstillingen til generelt alle ofre etter krigen. Spesielt domfellelsen for voldtekt, mishandling og plyndring styrker den generelle rettsstillingen til ofre etter krigen.

⁷⁶ <https://trialinternational.org/latest-post/boban-simsic/> (23.03.2017, klokken 14:49)

⁷⁷ <https://trialinternational.org/latest-post/boban-simsic/> (18.11.2017, klokken 01:21)

⁷⁸ <http://sudbih.gov.ba/predmet/2779/show> (20.11.2017, klokken 08:59)

Det andre eksempelet er dommen mot Novak Djukic for massakren ved utestedet 'Kapija' 25.mai 1995.⁷⁹ Der ble 71 personer drept av en granat som ble avfyrt fra serbisk kontrollert territorium. Domstolen i Bosnia fant Novak Djukic, som var kommandør av 'Ozren Tactical Group', skyldig i å ha gitt ordre om å avfyre granaten mot utestedet i Tuzla. Domstolen i Bosnia fant Djukic skyldig i ha begått krigsforbrytelser mot sivilbefolkningen jfr. § 173 1.ledd punkt a i straffeloven i Bosnia. Og dømte den tiltalte til 25 års fengsel med hjemmel i § 285 i straffeloven i Bosnia. Dommerne la blant annet vekt på at Djukic burde ha visst at en bombing av utesteder den 25.mai ville mest sannsynlig føre med seg større sivile tap enn andre dager i året, siden ungdom i Jugoslavia hadde feiret denne datoen som 'ungdommens dag' i over 50 år⁸⁰. Selv om denne hendelsen og dommen som følger ble nevnt av flere i undersøkelsen, er dette en dom som er direkte ment på denne ene forbrytelsen som ble begått den 25.mai 1995. Dermed påvirker denne dommen hovedsakelig det personlige planet, og ikke så mye det politiske planet i det bosniske samfunnet. Men når den blir nevnt av flere i undersøkelsen så er det et moment som taler for at det er en viktig dom i å oppnå rettferdighet etter krigen. Selv om de to eksemplene viser dommer som gjelder helt spesifikke hendelser så viser undersøkelsen at befolkningen generelt opplever dommene som viktige ledd i fredsprosessen.

6.6 Oppsummering om domstolenes rolle

Som det kommer frem så har begge domstolene viktige roller i oppbygningen av det bosniske samfunnet. Rettsavgjørelsene til domstolene viser at de overlapper hverandres arbeidsområder. Noe som er tydelig er at den bosniske domstolen behandler hovedsakelig saker som går mot 'mindre' viktige personer og hendelser enn det ICTY gjør. Dette kommer tydelig frem i sakene og saksmengden som føres for den bosniske krigsforbryterdomstolen. Et eksempel på det er dommen mot Rasema Handanovic, som ble dømt til fire og et halv års fengsel for krigsforbrytelser hun begikk mot kroatisk krigsfanger i den lille landsbyen Trusina. Domstolen dømte den tiltalte med hjemmel i §§ 173 1.ledd punkt c og 175 1.ledd punkt 1 i straffeloven av Bosnia og Hercegovina. Dette er en dom som ikke har blitt profilert mye i det bosniske samfunnet, og det finnes mye større forbrytelser som enda ikke har blitt prosessert. Dermed så viser dommen at den bosniske domstolen setter ofrene først, og at de ikke ser på noen krigsforbrytelser som for små. Dette er akkurat det som er nødvendig for at det bosniske samfunnet

⁷⁹ <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2472/show> (20.11.2017, klokken 09:04)

⁸⁰ https://web.archive.org/web/20080324084642/http://www.nskstate.com/nk/day_of_youth.php (20.11.2017, klokken 09:08)

skal kunne utvikle seg. Undersøkelsen viser at befolkningsgruppene i Bosnia føler seg oversett, og at krigsforbrytelser til nå ikke har i sterk nok grad blitt prosessert.⁸¹ Dette er forståelig hvis man ser på saksmengden fra ICTY, hvor det bare ble tatt opp 161 tiltaler for forbrytelser som var begått i fire ulike land (Bosnia og Hercegovina, Kroatia, Serbia og Kosovo).⁸² Spesielt i Bosnia har det ved flere anledninger kommet frem at folk ikke føler at rettferdigheten for ofre er ivaretatt eller i at det er gjort forsøk på å ivareta rettsstillingen til ofrene etter krigen. Grunnen til det er at mange av de som begikk krigsforbrytelser under krigen i Bosnia fortsatte i sine stillinger etter krigen. Dette har derimot gradvis blitt forbedret etter 2002, da domstolen i Bosnia ble opprettet. Noe som igjen har ført til en større tro på at det vil oppnås en eller annen form for rettferdighet etter krigen.

6.7 Eksempler på tiltaler mot mistenkte

Her kan det vises til flere eksempler hvor påtalemyndighetene har tatt opp påtale mot personer som har vært i arbeid i lang tid etter krigen, men så fort forholdene ble gjort kjent for påtalemyndighetene så har de satt i gang arbeidet med etterforskning av sakene. Et eksempel på dette er saken mot Bozidar Kuvelja.⁸³ Påtalemyndighetene tok opp påtale mot Kuvelja den 9.mars 2011 for han sine handlinger i juli 1995. Det vil si at det gikk over 15 år fra forbrytelsen ble begått til det i det hele tatt ble satt i gang en etterforskning av hans handlinger. I denne perioden så hadde han fortsatt i sin tidligere jobb som politimann. Domstolen i Bosnia kom frem til at tiltalte var skyldig i forbrytelser mot menneskeheten, men at han ikke var skyldig i folkemord, noe han også var tiltalt for. Dermed ble den tiltalte dømt til 20 års fengsel for brudd på § 172 1.ledd punkt h og d i den bosniske straffeloven. Dette er et godt eksempel på at påtalemyndighetene i Bosnia jobber målrettet for å ta alle de som er skyldige i krigsforbrytelser. Behovet for dommene har kommet frem under undersøkelsen. Det er vanskelig for befolkningen i Bosnia å føle seg helt trygge så lenge det er mange som deltok i krigsforbrytelser under krigen som fremdeles arbeider innenfor offentlige tjenester, spesielt når det er snakk om politi og forsvar. Her gjør den bosniske domstolen et stort arbeid med å skape tillitt og forsoning i det bosniske samfunnet når den tar opp og behandler saker mot alle personer det finnes mistanke og bevis mot. Som det står ovenfor så er det spesielt bosniske serbere som aksepterer den bosniske domstolen mer enn ICTY. En av grunnene til det er at det har blitt dømt flere

⁸¹ <http://www.dw.com/hr/republika-srpska-stečena-nepravda-ili-stečeno-pravo/a-15653884> (25.03.2017, klokken 13:27)

⁸² <http://www.icty.org/en/action/cases/4> (08.10.17 klokken 14:24)

⁸³ <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2776/show> (19.06.2017, klokken 12:43)

bosnjaker og kroater i denne domstolen, og ikke kun serbere, noe kandidatene mener skjer i ICTY.

6.7.1 Blir dommene tatt til følge av ledende personer?

Selv om de bosniske serberne som var kandidater i undersøkelsen viser en større aksept for den bosniske krigsforbryterdomstolen så er ikke denne domstolen helt akseptert av denne gruppen i det bosniske samfunnet. Grunnen til det er at det er veldig vanskelig å akseptere for noen av sidene at de har begått krigsforbrytelser. Spesielt er det en dårlig aksept av serbiske politikere i Bosnia. Dette kan enklest illustreres med to eksempler. Det første er at dømte krigsforbrytere fra ICTY blir tatt imot som helter av store menneskemengder ledet av ledelsen av den serbiske republikken i Bosnia og Hercegovina når de har sonet ferdig sin straff. Et eksempel på en slik mottakelse var mottakelsen som ble organisert av presidenten av den serbiske republikken i Bosnia når Momcilo Krajisnik ble sluppet fri etter endt soning.⁸⁴ Det er verdt å nevne at Krajisnik ble funnet skyldig og dømt for forbrytelser mot menneskeheten jfr. dom av 17.mars 2009⁸⁵. Det er en av de verste forbrytelsene som et individ kan begå mot andre personer. Når dømte krigsforbrytere blir hyllet som helter av den politiske ledelsen til en del av Bosnia sin befolkning, så påvirker det forsoningen og dermed byggingen av en varig fred. Det er andre eksempelet, som beskriver at mange serbiske politikere i Bosnia ikke anerkjenner hverken ICTY eller den bosniske krigsforbryterdomstolen, er at presidenten i den serbiske republikken i Bosnia⁸⁶ oppkalte en studentby i den bosniske byen Pale opp etter den dømte krigsforbryteren Radovan Karadzic. Det er vanskelig å forstå hvorfor dette skjer. Den eneste logiske forklaringen er at politikerne og folkene som støtter dem ikke anser personene som skyldige. Flere av deltakerne i undersøkelsen trakk frem at hovedproblemet med begge domstolene, som behandler krigsforbrytelser i Bosnia, er at selv når skylden blir bevist så fører ikke dommene med seg noen som helst endring. Hver side fortsetter å hylle sine krigsforbrytere som helter, selv om domstolene har bevist det motsatte. Det er vanskelig å tenke seg at noen ledende politikere i Tyskland kunne foreslått å oppkalle noe i Tyskland etter en av lederne av nazi-regimet. Men Radovan Karadzic er funnet skyldig og dømt i første instans av ICTY for samme forbrytelser som lederne av nazi-regimet i Tyskland. Hele den tidligere

⁸⁴ http://www.icty.org/x/cases/krajisnik/cis/en/cis_krajisnik_en.pdf (19.06.17, klokken 16:12)

⁸⁵ <http://www.icty.org/x/cases/krajisnik/acjug/en/090317.pdf> (23.11.2017, klokken 16:01)

⁸⁶ <http://www.reuters.com/article/us-warcrimes-karadzic-idUSKCN0WM0SH> (19.06.17, klokken 16:17)

ledelsen for den serbiske republikken i Bosnia har blitt dømt for krigsforbrytelser i ICTY. Karadzic som tidligere president ble dømt for folkemord, etnisk rensing, forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og krigshandlinger i strid med Geneve-konvensjonen. Over generalen for de serbiske styrkene i Bosnia General Ratko Mladic ble funnet skyldig i 10 av 11 tiltale punkter mot seg. Forbrytelsene Mladic ble dømt for var folkemord, etnisk rensing, forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og krigshandlinger i strid med Geneve-konvensjonen jfr. ICTY dom av 22.11.2017⁸⁷. Også denne dommen ble dårlig mottatt av serbiske politikere i både Bosnia og Serbia, og noen folk anser også denne forbryteren som en helt i dag også⁸⁸. Dermed er det naturlig å spørre hvorfor det er akseptert først av bosniske serbere, serbere generelt og av verdenssamfunnet. Dette eksempelet beskriver hovedproblemet i fredsprosessen i Bosnia. Ingen er villige til å ta ansvar for handlingene som ble begått under krigen, og istedenfor blir krigsforbrytere hyllet. Samtlige av deltakerne i undersøkelsen nevnte at nøkkelen for varig fred og forsoning i det bosniske samfunnet er at krigsforbrytere ikke skal hylles som helter, og de skal ikke ha noen som helst påvirkning på det politiske livet i Bosnia og Hercegovina.

6.7.2 Oppsummering om aksepten av domstolene og deres avgjørelser i det bosniske samfunnet

Selv om aksepten av domstolenes avgjørelser enda ikke er på et ønskelig nivå, så er det viktig å påpeke at de fleste i undersøkelsen mente at opprettelsen av krigsforbrytelsesdelen under domstolen i Bosnia og Hercegovina har bare hatt positiv påvirkning på arbeidet for å oppnå rettferdighet etter krigen. Resultatene av undersøkelsen viser at folk i Bosnia, uansett hvilken etnisk gruppering de kommer fra, har en generell aksept for den bosniske krigsforbryterdomstolen. Dermed er det mulig at rettsavgjørelsene til denne domstolen vil bli mer akseptert med tiden, også da hos den serbiske befolkningen i Bosnia, som hadde den laveste aksepten for rettsavgjørelsene til denne domstolen. Bare det at det er en større akseptering av dommene enn de av ICTY er et viktig skritt i retning av varig fred. Selv om prosessene ikke er helt akseptert enda, er de i hvert fall akseptert i en viss grad. Dette kan ikke sies om avgjørelsene til ICTY. Som har til nå blitt sett på som ”anti serbiske” av store deler av den bosniske serbiske befolkningen.

⁸⁷ <http://www.icty.org/x/cases/mladic/tjug/en/171122-summary-en.pdf> (23.11.2017, klokken 16:07)

⁸⁸ <http://www.euronews.com/2017/11/22/serbs-divided-over-mladic-verdict> (23.11.17, klokken 16:10)

6.7.2.1 Oppsummering av drøftelsen

Drøftelsen over viser at hypotesen som ble presentert i innledningen av dette temaet ikke har blitt bekreftet. Hypotesen var veldig konkret i fordelingen av dommenes påvirkning i det bosniske samfunnet. Noe som ikke har blitt bekreftet eller bevist i drøftelsen eller undersøkelsen som vi har foretatt. De har vist at begge domstolene påvirker flere deler av det bosniske samfunnet med sine rettsavgjørelser, da spesielt den bosniske domstolen som behandler et mye større spekter av saker enn det ICTY har gjort. Dermed klarer denne domstolen å behandle alt fra helt spesifiserte saker til saker på et generelt plan. Mens ICTY har hatt et begrenset mandat fra sin oppstart. Derfor har de gått etter å avgjøre saker som angår hovedaktørene i krigene som ble ført.

6.7.3 Konklusjon

Konklusjonen er at begge domstolene påvirker det bosniske samfunnet på en synlig måte, og de er begge nødvendige for å komme frem til en form for felles rettferdighet etter krigen i Bosnia. Avgjørelsene til ICTY påvirker både det bosniske politiske livet, men også livet til alle aktører i det bosniske samfunnet. Det samme gjør avgjørelsene til den bosniske domstolen. Bare at den bosniske domstolen oppleves å arbeide mer aktivt for å sikre at hvert enkelt-individ får en form for rettferdighet.

7 Nürnberg – prosessene kontra ICTY og andre rettsprosesser etter krigen i Bosnia og Hercegovina

7.1 Innledning

For å kunne se hvordan rettsoppgjørene har påvirket hvert sitt samfunn etter krigene så vil det bli foretatt en sammenligning av de ulike oppgjørene som ble utført etter krigene. Etter sammenligningen av selve oppgjørene vil også samfunnspåvirkningen de har hatt bli sammenlignet. Etter sammenligningene som er nevnt ovenfor, vil forskjellene drøftes og vurderes etter deres plass i rettsoppgjørene.

7.2 Nürnberg – prosessene kontra ICTY og rettsprosessene etter krigen i Bosnia

7.2.1 Innføring i prosessene

For å kunne se forskjellene og likhetene mellom Nürnbergprosessen og ICTY vil disse to prosessene bli sammenlignet. Her vil hovedforskjellene bli trukket frem samt også likhetstrekkene som går på tvers av prosessene.

En overfladisk sammenligning av prosessene viser klare likhetstrekk, men også store forskjeller. For eksempel så har begge prosessene en del som kan kalles for en hoveddel og en sekundær del. Hoveddelen under prosessene etter andre verdenskrig var hovedprosessene som ble ført i Nürnberg fra 1945 til 1946, mens hoveddelen i prosessene etter krigene i Jugoslavia er sakene som faller inn under ICTY. Likhetstrekkene for prosessene er at begge to har et begrenset mandat. Videre så er begge prosessene siktet mot lederne av de krigførende partene. Men det er en stor forskjell mellom dem som vil bli drøftet. Forskjellen er at i Nürnberg var det kun personer fra tysk side som ble stilt for retten, mens i ICTY har samtlige sider blitt etterforsket og eventuelt tiltalt. I tillegg til hoveddelen har begge prosessene en sekundær del. I oppgjøret etter andre verdenskrig var det flere prosesser som ble ført av amerikanerne etter at hovedprosessen var ferdig. Denne delen av rettsoppgjøret anses som den sekundære delen av rettsoppgjøret. I rettsoppgjøret etter Jugoslavia krigene regnes krigsforbryterdomstolen i Bosnia som den sekundære delen av oppgjøret. Likheten mellom begge de sekundære prosessene er at de har oppstått etter at hovedprosessen var ferdig og de har oppstått som følge av at det er behov for dem, da hoveddelen ikke klarer å få med alle som har begått eller er mistenkte for å ha begått krigsforbrytelser.

Videre så vil hovedforskjellene mellom prosessene bli tatt opp og bli vurdert opp mot hverandre. Den første forskjellen som skal drøftes og vurderes er hvem sakene har blitt ført mot og hvem som har ført dem. Dette er to forhold som henger sammen og vil derfor drøftes og vurderes sammen nedenfor.

7.3 Forskjellene mellom prosessene

7.3.1 Hvem bør lede prosessene, uavhengige tredjeparter eller andre

Som det kommer frem i hypotesen så er det hovedsakelig en stor forskjell på rettsoppgjørene som kommer frem hele tiden. Det er at prosessene i Nürnberg ble ført av seierherrene i krigen (de allierte), mens prosessen etter krigene i Jugoslavia blir ledet av en uavhengig tredjepart.

Dette følger av henholdsvis Nürnberg –charteret artikkel 2 og ICTY-statute artikkel 1. Som en følge av at prosessen etter krigene i Jugoslavia blir ledet an uavhengig tredjepart, så har ICTY muligheten til å behandle alle forbrytelsene, mens prosessene etter andre verdenskrig bare ble

ført mot nazister. Dette førte til en ensidig påvirkning i samfunnet da det bare var forbrytelsene til nazi-regimet som ble ført for retten. Dette førte til at selv om rettsavgjørelsene var direkte ment mot forskjellige personer høyt i nazi-regimet, så ble det tyske folket indirekte dømt som skyldige. Under prosessene var det ingen som tok ordet for å ta opp tiltaler mot soldater eller offiserer som hadde begått krigsforbrytelser mot sivile i Tyskland. Dette var et sterkt moment eller signal at tyskere ikke hadde rett på noen som helst form for rettferdighet på grunn av forbrytelsene til nazi-regimet. I etterkant har dette blitt trukket frem som en negativ side med Nürnbergprosessen. Prosessene hadde som oppgave å stille de skyldige for retten, men også en annen veldig viktig oppgave var å vise eventuelle nye nazister i det tyske samfunnet at Tyskland var skyldige i krigen og måtte ta sin straff for det.

7.3.2 Grundig gjennomgang av mistenkte forbrytere på alle sider under konflikten

I prosessene etter krigene i Jugoslavia gikk den internasjonale straffedomstolen og FN lenger for å finne en form for rettferdighet enn det som var tilfellet etter andre verdenskrig. Dette kommer spesielt frem i at alle sider som var aktive i krigene i Jugoslavia har blitt etterforsket og eventuelt frikjent eller dømt. Et eksempel på det er sakene som har vært oppe for ICTY fra Srebrenica-området. Der har flere soldater og tjenestemenn fra de serbiske styrkene blitt etterforsket og ført for retten, men også den bosniske generalen Naser Oric⁸⁹ som ledet forsvaret av denne byen under krigen i Bosnia ble etterforsket og ført for retten. ICTY kunne ikke bevise at Oric hadde begått de forbrytelsene som aktoratet hadde siktet han for og han ble dermed frikjent. Her ser vi at begge sider i krigen fikk muligheten til å få rettferdighet for sine ofre. Selv om dette er en bra utvikling for å søke etter rettferdighet så har denne medaljen også en bakside. Folk i Bosnia føler det som en utjevning av skylden for krigene i Jugoslavia mellom de som angrep og de som forsvarte seg. Det som kommer frem under undersøkelsen er at kandidatene mener at bosniere måtte forsvare seg mens serbere ikke trengte å komme og angripe dem. Når vi ser på krigen i etterkant så stemmer dette dessverre, spesielt den delen om at bosniere måtte forsvare seg. Dette ser vi tydelig ved å se hvor de største og eneste planlagte forbrytelsene ble begått under krigen i Bosnia. Massegraver har til nå bare blitt funnet i områder som var under kontroll av serbiske soldater.⁹⁰ Dette er et sterkt moment i at bosniske folk måtte forsvare seg for trusselen og dermed ikke hadde noe annet valg på det tidspunktet, slik som frigjørerne og motstandsbevegelsene i Europa ikke hadde under andre verdenskrig. Men

⁸⁹ <http://www.icty.org/case/oric/4> (20.11.2017, klokken 09:10)

⁹⁰ <http://tranzicijska-pravda.org> (19.08.2017, klokken 18:32)

selv om det er behov for forsvar så må regler og traktater følges for å unngå forbrytelser mot uskyldige. Dermed er det forståelig og nødvendig fra et juridisk perspektiv å undersøke og etterforske alle mulige forbrytelser for å unngå at skyldige krigsforbrytere går fri. Fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv så er ikke denne metoden kanskje den beste. Den fører til at både ofre og forbrytere blir satt i samme gruppe, noe som kan påvirke samfunnsbyggingen etter en krig på en negativ måte.

7.3.3 Rettsanvendelsen i prosessene

Videre så er det en vesentlig forskjell i rettsanvendelsen mellom prosessene etter andre verdenskrig og krigene i Jugoslavia. Hovedforskjellen her er at deler av prosessene i Nürnberg var i strid med legalitetsprinsippet. Prosessene etter krigene i Jugoslavia følger lover som var vedtatt før forbrytelsene ble begått. Under Nürnbergprosessen var det flere klager fra de tiltalte at de ikke hadde begått noen forbrytelser på gjerningsøyeblikket da de handlingene ikke var ulovlige. Et eksempel på slik kritikk kom fra Joachim von Ribbentrop den 20.11.1945 da han sa;”

”Dere vil se. Noen år fra nå vil advokater fra verden fordømme denne rettsaken. Du kan ikke ha en rettsak uten lov.”⁹¹

Selv om det Ribbentrop sier er sant så er ikke denne kritikken helt berettiget da lovene ble endret av nazistene, og personer som de angikk ikke hadde stemmerett i de lovendringsprosessene. Spesielt tenkes det her på de såkalte ‘Nürnberglovene’⁹², som var det første settet med lover som fratok jøder og andre nasjonaliteter rettigheter i Nazi-Tyskland. Selv om nazistene endret lovene i Tyskland, slik at deres handlinger ikke var lenger forbudt med lov, så må det kunne legges til grunn at samtlige ledere av nazistene i Tyskland viste eller burde ha vist at det som foregikk var i strid med folkeretten. Hvis man ser på det med øyne av en rettspositivist så har ikke nazistene begått mange juridiske overtredelser under andre verdenskrig. Selv om det manglet noen form for lovfesting eller traktat festing av menneskerettigheter eller andre overordnede normer så ble det tidligere lagt til grunn at alle viste at det fantes noen overordnede normer som alltid gjaldt. Et eksempel som bekrefter at det fantes normer på dette feltet er Genneve konvensjonen. Konvensjonens tre artikler var vedtatt før krigen, dermed kan

⁹¹ Gilbert Gustave, Nuremberg Diary Cambridge ISBN: 978-0-306-80661-2 side 36.

⁹² <https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007903> (19.08.2017, klokken 19:12)

det legges til grunn at nazistene viste om vernet krigsfanger hadde jfr. Geneve – konvensjonen tredje vedlegg om krigsfanger sin stilling i krigssituasjoner. Det er rimelig å anta at hvis krigsfanger hadde en form for vern i krigssituasjoner så har også sivile det. FNs menneskerettighetserklæring kom en som følge av at disse normene ikke var skrevet ned i lov eller traktat tidligere. Når prosessene startet mot nazistene så viste de allierte at nazistene ikke hadde begått klassiske lovbrudd siden de hadde endret sine lover til å være i tråd med deres handlinger. Derfor bygget Nürnbergprosessen på overordnede traktater og normer, spesielt normer. Allerede i april 1940 gikk Frankrike, Storbritannia og Polen ut med en erklæring hvor de slo fast at Tyskland var skyldig i krigen, og at Tyskland vil bli holdt ansvarlig for alle forbrytelser som blir begått under krigen. Dette ble igjen bekreftet og styrket i 1943 da de allierte gikk ut med en erklæring mot Tyskland.⁹³ Hvis man ser på disse uttalelsene og erklæringene så er det vanskelig å si at nazistene ikke viste at det de gjorde var ulovlig, og at de derfor ikke kan straffes. Så selv om det ikke forelå noe konkret lov eller traktat så kan det legges til grunn at legalitetsprinsippet allikevel var oppfylt siden forbryterne viste at overtredelse ville bli straffet.

7.4 Hvordan påvirket rettsoppgjørene samfunnene etter krigens slutt?

Hypotesen her er at Nürnberg prosessen var laget slik at den skulle påvirke tankegangen til det tyske folket. Selv om den var ført mot enkeltindivider så skulle det være en prosess mot en nasjon og deres overbevisninger. Mens ICTY og rettsoppgjøret etter krigen i Bosnia er konstruert slik at de skyldige er de eneste som skal føle seg straffet. Dermed så er hypotesen at Nürnbergprosessen påvirket det tyske samfunnet i mye større grad enn det ICTY klarer å gjøre i Bosnia.

Påvirkningen av ICTY og den bosniske krigsforbryterdomstolen i det bosniske samfunnet har kommet frem i undersøkelsen som vi har foretatt. Mens påvirkningen til Nürnbergprosessen i det tyske samfunnet har vi ingen klare fakta på, og dermed så har vi brukt litteratur på dette temaet som kilder.⁹⁴

⁹³ <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp> (08.10.2017, klokken 15:45)

⁹⁴ Christoph Burchard, J Int Criminal Justice (2006) 4 (4): ISSN: 1478-387

8 Hvordan ble dommene i Nürnbergprosessen og de etterfølgende prosessene mottatt i Tyskland?

8.1 Innledning

Denne delen av besvarelsen vil se på mottakelsen av dommene i Tyskland etter andre verdenskrig. For å kunne gi et bredest mulig svar på denne hypotesen vil det ses på flere faktorer i samfunnet. Hypotesen her er at dommene fra hovedprosessen ble mottatt med en større grad av aksept enn de etterfølgende prosessene. Begrunnelsen for at det er mottakelsen i etterkrigstiden Tyskland som er relevant, er fordi det var en del forsoningen i Tyskland og Europa.

8.2 Kilder

Siden prosessen ble ført for om lag 70 år siden, så er det en begrenset mengde med kilder som er tilgjengelig. Hovedkildene vil være avisartikler fra den tiden dommene ble avsagt samt relevant juridisk teori som er skrevet på dette feltet. Av aviser er det i hovedsak den tyske avisen Die Zeit som har skrevet et par artikler i henholdsvis 1946⁹⁵ og 1949⁹⁶ som er relevante for denne problemstillingen. Videre er det flere kilder som også vil bli benyttet som undersøkelsen i våren 1946 som er kommenter av Artur Sträter⁹⁷, også undersøkelser fra etterkrigstidens Tyskland som Judt Tony bruker i sin bok fra 2005 vil bli benyttet som kilder for å besvare denne problemstillingen.

8.3 Hvordan ble domstolene mottatt?

Et relevant spørsmål å begynne dette kapittelet med er hvordan mottok det tyske folket opprettelsen av domstolene som skulle dømme deres tidligere ledere. Dette er relevant fordi det er vanskelig å forvente at dommene skal ha en merkbar påvirkning i samfunnet hvis det samfunnet ikke er positive til opprettelsen av prosessen.

For å gi et svar på dette spørsmålet så er det undersøkelsen fra våren 1946 som er kommenter at Artur Sträter som vil benyttet. Det er ikke helt holdbart å legge hele svaret på bare en kilde, men på grunn av det magre kildematerialet vil denne kilden benyttes for å svare på dette spørsmålet og det vil dermed i minste fall være en pekepin på hvordan de personene som ble

⁹⁵ <http://www.zeit.de/1946/06/nuernbergs-zweite-phase> (20.11.2017, klokken 18:05)

⁹⁶ <http://www.zeit.de/1949/16/und-jetzt-revision> (17.11.2017, klokken 09:46)

⁹⁷ Denazification Artur Sträter Annals of the American Academy of Political and Social Science , Vol. 260, Etterkrigstiden gjenoppbygging av Vest - Tyskland (Nov., 1948), sider. 43-52

intervjuet og spurt i denne undersøkelsen oppfattet opprettelsen av Nürnberg-tribunalet. I denne undersøkelsen viste resultatene at det var 61% av respondentene som viste en form for interesse i prosessen. Dette betyr at det var et flertall av kandidatene som var interessert i denne prosessen. At dette var oppfattelsen til en majoritet av det tyske samfunnet blir styrket gjennom artikkelen i Die Zeit "Und jetzt: Revision" hvor artikkelforfatter skriver at det tyske folket forsto verdien og viktigheten av hovedprosessen i Nürnberg. Også undersøkelsen som er nevnt her ble foretatt mens hovedprosessen pågikk. Dermed kan det antas her at både den store tilslutning i undersøkelsen og forståelsen og aksepten i samfunnet ellers i hovedsak lå for hovedprosessen.

Dermed så er konklusjonen på det første spørsmålet at hovedprosessen i Nürnberg ble mottatt på en god måte i det tyske samfunnet, siden flertallet av tyskerne så at dette var en nødvendig del av avslutningen av krigen. Men det var ikke samme forståelse og aksept av alle Controll Council-prosessene, siden de i noen tilfeller ble oppfattet som om de gikk altfor mye ut i bredden.

8.4 Mottakelse av hovedprosessen og Controll Council-dommene

8.4.1 Innledning

Den neste problemstillingen er hvorfor var det en forskjellig oppfattelse av dommene i hovedprosessen kontra dommene som kom i den etterfølgende Controll Council prosessen. Både avisartikler og undersøkelser fra perioden etter andre verdenskrig i Tyskland viser en større akspet av hovedprosessen i Nürnberg enn det de etterfølgende dommene fikk.

8.4.2 Forskjellen på prosessene

Hovedprosessen i Nürnberg tok for seg tiltalen for forskjellige krigsforbrytelser for de 24 lederne av nazi-regimet i Tyskland. Dermed kan det sies at denne prosessen gikk etter de som var direkte ansvarlige for lidelsene som regimet hadde påført andre. Mens de etterfølgende tolv prosessene gjennomgikk tiltaler mot personer av mindre rang og stillinger. Med andre ord kan det sies at de tiltalte i Control Council-prosessene aldri hadde hatt muligheten til å begå noen krigsforbrytelser hvis det ikke hadde vært for ledelsen av landet av de 24 som ble tiltalt i hovedprosessen. Ut fra dette så er hovedforskjellen for den forskjellige mottakelse av prosessene det at det tyske folket mest sannsynlig oppfattet de etterfølgende tolv prosessene som en unødvendig fortsettelse på et vondt tema. Som det står i Erns Friedlander sin artikkel i Die Zeit fra 21.april 1949;

”Alle fornuftige tyskere vet at Göring, Kaltenbrunner, Frank, Streicher, Ribbentropp og andre ledere av nazi-Tyskland begikk ekte forbrytelser, men bare noen få mennesker er overbevist om at Krupp, Leeb eller Weisäcker burde være i fengsel.”⁹⁸”

En tolkning av denne ordlyden forteller at forfatteren sier at det er rimelig å forvente at de fleste tyskere viste at lederne var klare over de forbrytelsene som ble begått, og at de dermed skulle bære hovedansvaret for dem og at de fortjente sin straff. Men at styringsmaktene og domstolene må gjøre en større jobb for at det tyske folket skal akseptere det at disse mindre viktige personene fortjener samme straff bare fordi de fulgte ordre av overordnede offiserer. Det kan også bety at forfatteren mener at det tyske folket oppfatter de siste prosessene som unødvendige fordi domstolene som ble ledet av amerikanerne kanskje begynte å gå litt for langt. Forfatteren begrunner også hvorfor det tyske samfunnet følte at dommene var unødvendige. Vedkommende er inne på at samfunnet begynte å forstå de siste prosessene som unødvendig av blant annet den grunnen at mange av de tiltalte i de etterfølgende prosessene ikke hadde noen reell mulighet for å gjøre noe annet siden Tyskland var en totalitær stat og de risikerte fort livet sitt hvis de ikke fulgte overordnede sine ordre. Dette er dermed en begrunnelse hvorfor det tyske folket oppfattet prosessene forskjellig.

At prosessene nøt en forskjellig tillitt i det tyske samfunnet blir styrket av undersøkelsene som amerikanerne utførte i sin okkupasjonszone. Et eksempel på dette er undersøkelsene Tony Judt bruker i sin bok⁹⁹. Her er det en undersøkelse fra 1946 som sier at 6% av de spurte kandidatene oppfattet Nürnbergprosessen som urettferdig. I 1946 var det bare hovedprosessen som var ferdig. Med det i bakgrunnen kan det sies at 6% av kandidatene oppfattet hovedprosessen som urettferdig og 94% oppfattet som rettferdig. Dette blir spesielt interessant når en ser på en undersøkelse fra 1950 hvor en av tre kandidater sier de oppfatter prosessene som fant sted i Nürnberg som urettferdige. De siste Control Council-prosessene ble avsluttet i 1949, det betyr at på tidspunktet kandidatene ble stilt spørsmålet for andre gang så hadde alle prosessene blitt gjennomført. Og resultatet i undersøkelsen viste at det var en kraftig økning i misnøyen med prosessene etter at Control Council-prosessene var avsluttet. Dette er et moment som trekker i den retningen at det tyske folket oppfattet hovedprosessen i Nürnberg

⁹⁸ <http://www.zeit.de/1949/16/und-jetzt-revision> (2. avsnitt, 17.11.17, klokken 17:26)

⁹⁹ Judt Tony, Postwar: A history of Europe since 1945. Penguin Press 2005, ISBN: 9781594200656

som nødvendig og rettferdig, men at de etterfølgende prosessene ikke nøt samme tillit i samfunnet.

En annen grunn til at prosessene fikk en ulik tillit er forskjellen i prosessene. Den første var en ordentlig internasjonal straffeprosess, hvor aktoratet og dommerpanelet var satt sammen av flere nasjoner. Mens de etterfølgende Control Council-prosessene var bare satt sammen av amerikanske aktorer og dommere. Dette er en grunn til at de også blir kalt for ”De amerikanske prosessene”¹⁰⁰. Siden disse prosessene hadde mer et nasjonalt preg en et internasjonalt preg så kan det ha ført til at det tyske folket ikke mente at de internasjonale straffelovene var like godt anvendelige på disse sakene som de var i den første prosessen. Det at det bare var en side som førte disse sakene førte også til en mindre tillit siden det var en form av oppfattelse at dommen var skrevet sammen med tiltalen.¹⁰¹ Et eksempel på en dom som ikke ble godt tatt imot i det tyske samfunnet og som blir nevnt i Friedlander sin artikkel er dommen mot Ernst von Weizsäcker i ”Ministerprosessene”.¹⁰² Weizsäcker ble dømt selv om han hadde bevis på at han var en del av den tyske motstandbevegelsen mot nazismen, og på denne måten var en motstandsmann selv. Denne dommen er et godt eksempel på hvorfor det tyske samfunnet mest sannsynlig oppfattet Control Council-prosessene som avgjort i de fleste tilfeller allerede ved tiltaletidspunktet.

Disse forskjellene i både de tiltalte og prosessene førte til en forskjellig oppfattelse av prosessene og behovet for dem. Det er ingen tvil ut ifra de kildene som er benyttet at det tyske folket viste at noen ville bli dømt for forbrytelsene når de ble bevist. Men selv om det tyske folket var klart for å møte sannheten, så ble det mest sannsynlig litt for mye for dem også når saksmengden en periode så ut til å aldri ta slutt.

8.5 Oppsumert

For å oppsummere denne drøftelsen og gjennomgangen kan det sies at hovedprosessen i Nürnberg ble tatt godt imot av flertallet av de tyske innbyggerne. Også noen av Control Council-prosessene ble godt akseptert og mottatt av den tyske befolkning. Grunnen til at disse prosessene og dommene i dem ble tatt godt imot var at det hersket en forståelse om at

¹⁰⁰ <https://snl.no/Nürnbergprosessene> siste avsnitt i artikkelen (20.11.2017, klokken 19:05)

¹⁰¹ <http://www.zeit.de/1949/16/und-jetzt-revision> (5. avsnitt, 17.11.17, klokken 17:51)

¹⁰² <http://werle.rewi.hu-berlin.de/ministries.pdf> (20.11.2017, klokken 19:43)

forsoningen bare kunne skje etter at noen hadde blitt erklært skyldige. Og for det tyske folket var det bedre at nazistene ble erklært og dømt som skyldige enn at det var tyskerne som var skyldige. Grunnen til at en del av Control Council-prosessene ikke ble like godt mottatt var blant annet at de først og fremst ikke fremsto som like rettferdige som hovedprosessen. Videre så ble de ikke like godt mottatt også fordi det tyske folket ikke helt klarte å forstå hvorfor så mange av mindre rang måtte gjennom rettsaker da de reelt sett ikke hadde noen andre alternativer enn å følge ordrene fra overordnede. Dermed så gir de begrensede kildene som er benyttet her en begrunnet forklaring på den forskjellig oppfattelsen av prosessene.

8.6 Kildenes troverdighet

På grunn av forholdene i Tyskland etter andre verdenskrig er det nødvendig å ta med en del om troverdigheten til kildene som er benyttet. Hovedsakelig på grunn av 'avnazifiseringspolitikken'¹⁰³ de allierte førte i Tyskland og Østerrike etter krigen. Denne politikken påvirket store deler av samfunnet i Tyskland. Hovedmålet med politikken var å sikre at det tyske folket glemte nazismen, og på den måten klarte å utvikle landet på nytt. Politikken førte til stor diskriminering av blant annet tidligere medlemmer i nazi-partiet. Her er det en annen del av politikken som er spesielt relevant, det er de alliertes kontroll over media. Grunnen til at dette er relevant i denne besvarelsen er fordi avisartikler fra denne perioden er hovedkildene til drøftelsene i dette kapittelet. Spesielt utøvte amerikanerne en stor kontroll av all form av media i det okkuperte Tyskland. Dette gjorde de med hjemmel i JCS 1067¹⁰⁴, som var et direktiv fra den amerikanske presidenten til de amerikanske styringsmaktene i Tyskland.

De artiklene som er benyttet er i hovedsak kritiske til den amerikanske ledelsen av Control Council-prosessene, og peker på flere feil amerikanerne har gjort. Siden denne artikkelen ble publisert i 1949 er det et moment som trekker i retning av at denne kilden er troverdig og at den ikke har blitt påvirket av styringsmaktene. Også undersøkelsene som er benyttet inneholder en viss form for kritikk av de allierte. Det trekker også i retning av at de ikke er sensurerte. Undersøkelsene er utført av de allierte. Dette er et moment som kan svekke deres tillitt, men på grunn av manglende kilder på dette feltet og alderen på dem så legges det til grunn at de er troverdige.

¹⁰³ <http://www.revisionist.net/eisenhower.html> (17.11.17, klokken 18:36)

¹⁰⁴ http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2297 (20.11.2017, klokken 19:54)

Dermed er det ingenting som trekker sterkt i retning av at kildene ikke er troverdige, og av den grunn så anses de for å være troverdige.

8.7 Konklusjon

Drøftelsen over viser at det tyske folket forsto at det var nødvendig med en rettsprosess etter andre verdenskrig, og de forsto hvorfor de ledende personene ble tiltalt og prosedert. Dette førte til en aksept og forståelse for både prosessen og dommene som kom som følge av hovedprosessen i Nürnberg i 1946. Men drøftelsen viser også hvordan denne aksepten og tillitten til dette rettsvesent ble mindre og mindre etter hvert som Control Council-prosessene pågikk og omfattet et stadig videre felt av tiltaler enn det som var forventet.

Konklusjonen på dette kapitlet at hypotesen som ble presentert er i overenstemmelse med resultatene av drøftelsene. Dermed er konklusjonen at dommene i hovedprosessen ble mottatt godt i det tyske samfunnet, men at ikke alle dommene i Control Council-prosessen ble mottatt like godt.

9 Finnes det likheter mellom Control Council-prosessen og prosessen i Bosnia?

9.1 Innledning

Problemstillingen som blir gjennomgått her er om prosessen som blir ført for bosniske domstoler etter krigen i Bosnia kan sammenlignes med Control Council-prosessen som ble ført etter hovedprosessen i Nürnberg i 1945. Hypotesen er at formålet til disse to prosessene er lik og at prosessene derfor er lignende. For å besvare denne problemstillingen vil det bli tatt en sammenligning av henholdsvis Control Council-prosessen og prosessene for den bosniske domstolen. I sammenligningen vil det bli sett på oppbygningen av rettsapparatene, saksmengde og saksomfang. Kildene for denne drøftelsen og sammenligningen vil i hovedsak være rettspraksis fra de respektive domstolene og relevant lovgivning eller annen relevant teori på dette feltet.

9.2 Gjennomgang av rettskilder

Kildene som drøftelsene vil bygge mest rundt er hjemmelen begge prosessene henter sin jurisdiksjon fra og rettspraksis fra disse to prosessene. Først vil det bli en kort gjennomgang og redegjørelse av lovhjemlene til prosessene og så en gjennomgang av andre kilder. Hjemmelen som gav Control Council-prosessen myndighet til å utøve dømmende makt over antatte krigs-

forbrytere i Tyskland var Control Council Lov nr.10 heretter kalt CCL. Disse lovene ble vedtatt av de Allierte sitt Control Council¹⁰⁵ som var de allierte sitt styringsorgan for de okkuperte områdene i Tyskland og Østerrike. CCL ble vedtatt av dette organet 20.desember 1945. To viktige deklarasjoner ble inkorporert i denne lovgivningen, det var *Moskva deklarasjonen* av 30.oktober 1943 og *London avtalen* av 08.august 1945. Moskva deklarasjonen tok opp ansvarsspørsmålet angående nazistene sine forbrytelser under andre verdenskrig. Londonavtalen ble vedtatt for å regulere rettsforfølgelsen og straffen til de europeiske aksemaktene. Disse to viktige dokumentene ble gjort til sentrale deler av CCL. Dette kommer frem gjennom loven men det følger også av ordlyden i CCL artikkel 1

"The Moscow Declaration of 30 October 1943 "Concerning Responsibility of Hitlerites for Committed Atrocities" and the London Agreement of 8 August 1945 "Concerning Prosecution and Punishment of Major War Criminals of European Axis" are made integral parts of this Law."

De allierte sitt kontrollråd fulgte dermed utviklingen i lovgivning for regulering av krigsforbrytelser som hadde blitt startet av statslederne til de allierte landene under andre verdenskrig. Prosessen med etterforskning av krigsforbrytere i Bosnia har sin lovhjemmel i bosnisk lovgivning. Selve domstolen som har fått myndighet til å utøve den dømmende makten i disse sakene er en Bosnisk statlig domstol som ble oppnevnt av FN sin Høykommissær for Bosnia og Hercegovina¹⁰⁶ den 12 november 2000 og vedtatt av det bosniske parlamentet den 3.juli 2002. I dette temaet oppgaven tar opp er det bare en del av domstolen som er relevant og det er krigsforbryter kammeret. Denne myndigheten har domstolen fått gjennom nasjonallovgivning og støtte fra ICTY til å fortsette arbeidet med avdekning og prosedering av krigsforbrytelser. I krigsforbrytelsesaker følger domstolen straffeloven for det tidligere Jugoslavia fordi det var den gjeldende lovgivningen på det feltet da forbrytelsene fant sted. Dermed så er utøvelsen av straff mot de som blir funnet skyldige i tråd med legalitetsprinsippet da lovene som blir anvendt ikke har fått tilbakevirkende kraft.

En annen rettskilde som vil bli brukt en del i denne oppgaven er rettspraksis fra henholdsvis domstolen i Bosnia og dommene fra Control Council-prosessen. Rettspraksis vil bli benyttet

¹⁰⁵ http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2298 (20.11.2017, klokken 20:43)

¹⁰⁶ <http://www.ohr.int/?lang=en> (23.10.17, klokken 13:25)

som sammenlignings grunnlag for blant annet tiltaler og saksmengder. Selve lovanvendelsen i de forskjellige dommene som blir nevnt vil ikke tolkes, på grunn av at problemstillingen her er likhetene mellom domstolene og deres oppgave. Lovanvendelsen har blitt drøftet og diskutert under andre problemstillinger i oppgaven.

9.3 Sammenligning

Hypotesen bygger på at prosessene er lignende på grunn av at formålet blir oppfattet som det samme. For å begrunne hypotesen så vil formålet til prosessene først bli gjennomgått. Den bosniske krigsforbryterdomstolen ble opprettet i 2005, altså tolv år etter at ICTY fikk sitt mandat til å prosedere krigsforbrytere fra konfliktene i Jugoslavia. En av begrunnelsene for opprettelsen av denne domstolen var å hindre at noen krigsforbrytelser ble glemt og de skyldige ikke ble stilt for retten.¹⁰⁷ Siden ICTY bare rakk å ta ut et begrenset antall tiltaler for krigsforbrytelser så viste de at det ville være mange krigsforbrytere som ikke ville bli stilt for retten hvis det ikke var et organ som kunne fortsette jobben ICTY hadde begynt. Siden flesteparten av forbrytelsene ble begått i Bosnia og Hercegovina så gikk ICTY inn i et tett samarbeid med det bosniske justisvesenet for å sikre at flest mulig skyldige ble stilt for retten. Dermed er det klart at formålet med den bosniske krigsforbryterdomstolen er å fortsette arbeidet med å straffe skyldige krigsforbrytere.

Control Council-prosessen eller ‘de amerikanske prosessene’, som prosessene også ble kalt, begynte etter at hovedprosessen i Nürnberg var ferdig i 1946. Disse prosessene gikk etter flere personer og organisasjoner som kunne forbindes med nazistenes krigsforbrytelser under krigen. De allierte kunne sette i gang rettsprosesser mot mistenkte krigsforbrytere med hjemmel i blant annet CCL nr. 10 artikkel 3, punkt a

” ...*(a) shall have the right to cause persons within such Zone suspected of having committed a crime, including those charged with crime by one of the United Nations, to be arrested and shall take under control the property, real and personal, owned or controlled by the said persons, pending decisions as to its eventual disposition.*” Med denne loven som hjemmel kunne de allierte maktene sette i gang rettsprosesser i sine okkupasjonsområder for å forfølge antatte krigsforbrytere.

Her kommer det frem at formålet med prosessene er likt, som er å sikre at krigsforbrytere blir stilt for retten, selv om de ikke ble tatt med i de rettsakene som vi kan kalle for de primære.

¹⁰⁷ <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-FormerYugoslavia-Domestic-Court-2008-English.pdf> (side 5 og 6, 26.10.17, klokken 11:21)

9.3.1 Sammenligning av jurisdiksjonen

Jurisdiksjonen til de to prosessene vil bli kort sammenlignet. De øverstkommanderende i nazi-regimet ble stilt for retten i hovedprosessen i Nürnberg. Samme mønsteret ble videreført av ICTY, der ble de øverstkommanderende politikerne og generalene for krigene i Jugoslavia stilt for retten i Haag. Akkurat som i hovedprosessen i Nürnberg er ICTY satt sammen av et internasjonalt dommerpanel. Mens de etterfølgende Controll Council-prosessene ble ledet av et amerikansk dommerpanel, dette er likt med krigsforbryterdomstolen i Bosnia. Der leder det bosniske justisvesenet det videre rettsoppgjøret for krigen i Bosnia. Mens Controll Council-prosessene var begrenset til de sektorene som var kontrollert av USA etter andre verdenskrig så er den bosniske krigsforbryterdomstolen begrenset til hendelser som har funnet sted på bosnisk territorium. Hjemmelen for å forfølge krigsforbrytere i Tyskland etter andre verdenskrig var Controll Council Law 10 artikkel III. I denne artikkelens første ledd står det at det gis hjemmel til okkupasjonsmaktene å foreta nødvendige skritt for å straffe mulige krigsforbrytere jfr. CCL 10 article III” *Each occupying authority, within its Zone of Occupation....*”

Hjemmelen for å straffefølge mistenke for krigsforbrytere i Bosnia har den Bosniske domstolen gjennom *lov om domstolen i Bosnia og Hercegovina av 03.juli 2002*. I lovens paragraf 24 punkt 1.a) står det at domstolen skal ha en egen avdeling for krigsforbrytelser. Når loven er vedtatt av det bosniske parlamentet så er dens virkeområde automatisk begrenset til Bosnia og Hercegovina, siden parlamentet bare har lovgivende makt i det landet det velges i.

Gjennomgangen av jurisdiksjonen til prosessene viser at begge prosessene har et veldig likt mandat men med en veldig forskjellig hjemmel. Mens prosessen i Bosnia er demokratisk med lovgivning på nasjonalt nivå som gir hjemmel til det. Så har Control Council-prosessen hjemmelen et større preg av et krigsoppgjør et rettsoppgjør da lovene som regulerte den prosessen ble vedtatt av seiersmaktene uten at Tyskland hadde noen som helst form for innflytelse over dem.

9.3.2 Sammenligning av oppbygningen av domstolene

Videre vil selve oppbygningen av prosessene bli gjennomgått. Sakene om krigsforbrytelser i Bosnia blir ført for den bosniske domstolen, og de blir ført sak for sak, og ofte mot enkeltpersoner som er siktet for forskjellige forbrytelser. Slik at disse sakene oppfattes mer som en inkorporert del av det bosniske rettsvesenet. Sakene oppfattes ikke som et eget system for krigsforbrytere. Dette er en stor forskjell fra Control Council-prosessene, siden tiltalene som ble tatt opp i Control Council gikk på en hjemmel fra CCL. I tillegg til at lovhjemlene til de forskjellige prosessene er forskjellige så er også system sakene ble tatt opp og ført for retten

forskjellig. De bosniske påtalemyndigheter tar opp sak for sak etter hvert som det dukker opp bevis mot forskjellige mistenkte. Dette var ikke tilfellet i Control Council-prosessen, der tok de allierte opp mange tiltaler opp samtidig og førte sakene samlet i store grupper. Til sammen ble alle de mistenkte stilt for retten i tolv forskjellige rettsaker. Dermed så ble sakene ført på en lignende måte som hovedprosessen i Nürnberg gjorde før disse prosessene, ved at alle som er mistenkt for en lignende grunn blir stilt for retten i samme rettsak. Det gjør at det ikke kan sies at disse sakene hadde noen praktisk likhet med vanlige rettsaker, slik som det kan sies for sakene som er oppe for den bosniske krigsforbryterdomstolen. Den praktiske sammenligningen viser en klar forskjell mellom Control Council prosessen og den bosniske krigsforbryterdomstolen.

9.3.3 Sammenligning av saker

Videre vil saksmengden og sakene bli sammenlignet. Saksmengden i de nevnte prosessene er meget forskjellig, som nevnt tidligere var det bare 12 saker i Control Council-prosessen, mens krigsforbryterdomstolen i Bosnia har allerede behandlet mange flere saker enn tolv saker. Selv om mengden av saker er forskjellig så er kanskje mengden av tiltaler noe nærmere i prosessene. I Control Council-prosessen ble de tiltalte tiltalt i 12 grupper, derav 12 rettsaker. For eksempel ble den såkalte '*doktor rettsaken*'¹⁰⁸ påbegynt 9. desember 1946 og avsluttet 20. august 1947, i denne rettsaken var det 23 tiltalte. Alle de tiltalte var doktorer som hadde en eller annen stilling i hierarkiet i Tyskland under Nazi regimet. Dermed så ser vi her at den avgjørende faktoren for denne rettsaken var de tiltaltes stilling. En begrunnelse for det er sikkert at forbrytelsene de var tiltalt for hadde skjedd på en lignende måte gjennom deres virke som leger, da det spesielt var brudd på menneskerettigheter de var tiltalt for. Men ikke alle rettsakene ble delt opp etter yrke/profesjon. Et eksempel på det er '*IG-Farben rettsaken*'¹⁰⁹, i denne rettsaken ble alle de ledende personene i den tyske kjemikaliegiganten IG-Farben tiltalt for krigsforbrytelser. I alt ble det tatt ut tiltale mot 24 personer som hadde jobbet i IG-Farben på den tiden, de tiltalte hadde forskjellige stillinger alt fra styreleder Herman Schmitz til forskjellige fabrikkledere som Ernst Bürgin og Hans Kühne. Dermed så visser denne sammenligningen av rettsakene i Control Council-prosessen at det avgjørende for gruppering av de tiltalte i forskjellige rettsaker var måten forbrytelsene ble gjort på eller planlagt. Enten ved at deres jobb og stilling førte til at de kunne begå samme forbrytelser selv om de ikke direkte samarbeidet for å gjøre

¹⁰⁸ <http://www.famous-trials.com/nuremberg/1903-doctortrial#verdicts> (24.10.17, klokken 11:16)

¹⁰⁹ https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf (26.10.17, klokken 10:33)

det, eller at de var en del av en bedrift eller en del av nazi-regimet som begikk eller var med på å legge til rette for forskjellige forbrytelser.

En slik klassifisering er ikke tilstede i den bosniske krigsforbryterdomstolen. Sakene som er undersøkt der er tatt ut ifra hendelser. Det vil si at det avgjørende for at noen personer skal bli stilt for retten i samme sak er at de har begått den kriminelle handlingen sammen eller i et tett samarbeid på et eller annet nivå. Et eksempel på det er saken '*Bosnia mot Lazarevic Sreten og andre*'¹¹⁰, i denne saken var det fire tiltalte som var tiltalt for brudd på Genève-konvensjonen vedlegg 3 og 4, mens de var medlemmer av den serbiske hæren fra mai 1992 til mars 1993. Grunnen til at tiltalen mot dem ble tatt opp i samme sak var det at alle fire var medlemmer av den samme avdelingen av den serbiske hæren i byen Zvornik.

Ovenfor er det sett på måten de tiltalte har blitt stilt for retten i de to aktuelle prosessene, videre skal det ses på saksmengden for de respektive domstolene i prosessene. Av den tidligere sammenligningen kom det frem at Control Council-prosessen besto av i alt 12 rettsaker fra 1946 til 1949. Dette er en klar forskjell fra saksmengden den bosniske krigsforbryterdomstolen har behandlet. Krigsforbryterdomstolen i Bosnia begynte å ta ut tiltaler og behandle saker om krigsforbrytelser i 2005, det vil si at domstolen har operert aktivt i over 12 år (september 2017). Dermed har denne prosessen vart 9 år lenger en det Control Council-prosessen varte. Frem til 01.06.2016 hadde domstolen tatt ut tiltaler mot til sammen 606 personer.¹¹¹ Det betyr at prosessen som blir ledet av de bosniske myndighetene sammen med ICTY er mer omfattende i saksmengde og antall tiltalte en Control Council prosessen.

Sammenligningen ovenfor viser at prosessene er forskjellige i både saksmengde og saksutforming. Dermed kan vi se prosessene skiller seg klart på disse to punktene, og at de ikke er like i sin praktiske utforming.

9.3.4 Sammenligning av tiltaltes rang og stillinger

Den siste sammenligningen som vil bli tatt er sammenligning av de tiltalte. Med dette så menes det om det er en likhet mellom rangen, posisjonen og rollen til de tiltalte i Control Council-prosessen og i den bosniske krigsforbryterdomstolen. Av tidligere er det kjent at ledende

¹¹⁰ <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2461/show> (26.10.17, klokken 11:37)

¹¹¹ <http://tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=2&id=4&jezik=b> (18.09.2017 klokken, 19:34)

nazistene og de som var hovedansvarlige for de største krigsforbrytelsene stilt for retten i hovedprosessen men de allierte ville ikke la andre skyldige slippe under bare på grunn av at deres rang eller stilling ikke var stor nok.

Som det er nevnt tidligere i drøftelsen så var det store forskjeller i rang og stilling på personer som ble tiltalt i Control Council-prosessen. Fra blant annet politiske og militære ledere til ledende doktorer og dommere. Selv om forskjellen i rang var forskjellig til de forskjellige tiltalte i Control Council-prosessen er det allikevel en likhet mellom dem i rang, det er personer som har hatt en form for større ansvar ved at de har ledet for eksempel en bedrift '*IG-farben*'-prosessen, eller at de har ledet et departement som ministere '*Minister*'-prosessen. I minister prosessen ble 21 tiltalte etterforsket for sin medvirkning til nazistenes krigsforbrytelser. De tiltalte hadde forskjellige stillinger i regjeringsapparatet til Nazi-Tyskland, fra Utenriksminister Ernst von Weizäcker og Hitler sin økonomiske rådgiver Wilhelm Keppler til Karl Rasche som var direktør av '*Dresdner Bank*'.¹¹² Selv om de tiltales stillinger i denne rettsaken var meget forskjellige så er det et viktig likhetstrekk, samtlige hadde en eller annen form for leder verv. Dermed så viser denne gjennomgangen av sakene som var oppe i Control Council-prosessen at tiltaler her bare ble tatt ut mot ledende personell, personer som kunne gi en eller annen form for ordrer til andre. Enkelt individers forbrytelser ble ikke prosessert i Control Council-prosessen.

Tiltalene som blir tatt opp for krigsforbryterdomstolen i Bosnia er også meget forskjellige. Rettspraksis her viser at domstolen tar opp både spørsmål om enkelt individers skyld og overordnede forbrytelser med ordre som bryter menneskerettighetene. En sak som kan brukes som et godt eksempel på at krigsforbryterdomstolen i Bosnia også tar opp tiltaler for enkelt-hendelser er saken mot Milanovic Milan¹¹³. Tiltalte var tiltalt for å ha fysisk utøvet voldt mot en fange i en konsentrasjonsleir mens han var vakt i den leiren. Domstolen fant den tiltalte skyldig i å ha begått krigsforbrytelser mot sivilbefolkningen jfr. § 173 1.ledd punkt a og c i den bosniske straffeloven, og dømte tiltalte til en måneds fengsel. Denne saken omhandler en veldig marginal forbrytelse når den ses i sammenheng med andre forbrytelser som har vært oppe for domstolen i Bosnia. Men den er tatt med akkurat på grunn av at forbrytelsen kan anses å være 'liten' i forhold til hva en vanligvis forventer av krigsforbrytelser og forbrytelser

¹¹² https://snl.no/Dresdner_Bank_AG (21.11.2017, klokken 10:18)

¹¹³ <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2465/show> (25.10.17, klokken 11:49)

mot menneskeheten. Denne saken viser at krigsforbryterdomstolen i Bosnia ikke bagatelliserer noen krigsforbrytelser. Men krigsforbryterdomstolen i Bosnia tar også opp tiltaler mot personer som hadde en eller annen form for leder roller i krigen, det er mange eksempler på det. Et eksempel er saken mot general Naser Oric¹¹⁴, som var tiltalt for krigsforbrytelser mot krigsfanger i området rundt Srebrenica i 1993. Domstolen sin første instans fant at general Oric ikke hadde brutt § 144 i straffeloven til det tidligere Jugoslavia. Og at den tiltalte dermed ikke var skyldig i anklagene. Sakene som er brukt som eksempler viser at krigsforbryterdomstolen i Bosnia har et bredt spekter av tiltalte, alt fra vanlige soldater som har handlet på egenhånd til generaler som kan stilles til ansvar for forskjellige forbrytelser for sine soldaters handlinger og egne handlinger.

Del konklusjonen her er at det ikke er noen likhetstrekk mellom de tiltalte i Control Council prosessen og de tiltalte for krigsforbryterdomstolen i Bosnia. Begge prosessene tok eller tar opp tiltaler mot ledende personell, men den ene prosessen går enda lengre og sikrer mulighet for tiltaler mot enkeltpersoner også.

9.4 Konklusjon

Drøftelsen over viser at prosessene har noen likhetstrekk og noen store forskjeller. Sammenligningen har vist at formålet med prosessene er lignende og dermed så har prosessene likhetstrekk på dette området. Men utenom det så er de mer forskjellige en de er like. Kort oppsummert kan det legges frem på følgende måte, prosessene ble begge startet av samme behov, nemlig å forfølge krigsforbrytere som ikke ble tatt opp av de respektive hovedprosessene. Men selv om de ble startet opp av et lignende behov er prosessene mer forskjellige en de er like. Spesielt med tanke på oppbygning og dybden de går inn i krigshendelsene. Det er ikke korrekt at prosessene er like i stor grad på grunn av lignende formål. Dermed er ikke hypotesen korrekt.

10 Oppsummering og konklusjon

10.1 Oppsummering av besvarelsen

For å besvare problemstillingen på best mulig måte har denne besvarelsen gått gjennom flere undertemaer frem til avslutningen. For å kunne gi et i stor grad korrekt svar på problemstil-

¹¹⁴ <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3473/show> (25.10.17, klokken 12:16)

lingen så er det nødvendig å gå gjennom hva som er relevant å begrunne de ulike delkonklusjonene med flere relevante momenter.

Besvarelsen begynner med en innføring i hva som vil bli hovedtemaene i den. Videre så legges det frem noen definisjoner på uttrykk som vil bli benyttet. Siden det er utført en undersøkelse for å ha en form for empiriske kilder angående ICTY og domstolen i Bosnia sin mottakelse i det bosniske samfunnet, så blir denne undersøkelsen presentert og begrunnet i innledningen. For å skape en god forståelse av besvarelsen fortsetter innledningen med å gi en fylldig innledning i de rettsprosessene som er valgt. Gjennom denne innførelsen kommer det frem hvorfor besvarelsen vil bygge på Nürnbergprosessen (med etterfølgende prosesser) og ICTY (med etterfølgende prosesser i Bosnia og Hercegovina).

Gjennom drøftelsene og sammenligningene som finner sted i de forskjellige underproblemstillingen så kommer det frem at disse to prosessene har en del likhetstrekk men at de også er forskjellige i stor grad. Det som kan sies klart er at ICTY sine røtter stammer fra Nürnbergprosessen men at rettsprosesser har utviklet seg i stor grad siden den første prosessen i 1945 – 1946 i Nürnberg. Besvarelsen bekrefter at det er et behov for rettsprosesser, behovet har i en viss grad endret seg i løpet av de 50 årene som er mellom Nürnbergprosessen og ICTY. Behovet kommer av at en slik prosess er en viktig del av forsoningsarbeidet. Det at prosessene er viktige i forsoningen fører til at en kan legge frem en hypotese som sier at det er viktig med rettsprosesser som blir ferdige i nær ettertid etter krigen ellers så mister de en del av sin mening når den skyldige og dens ideologi ikke blir straffet mens samfunnet bygger seg opp. Gjennom besvarelsen så viser det seg at det er indikasjoner på at store deler av det bosniske samfunnet aksepterer dommene fra ICTY og domstolen i Bosnia selv 20 år etter krigens slutt. Men det er også en del av befolkningen som ikke oppfatter dem som riktige. Dette er noe som trekker i retning av at tilslutningen hadde trolig vært større hvis sakene hadde blitt avsluttet i kort tid etter krigens slutt. Da hadde samfunnet blitt bygget på en felles sannhet og ikke tre forskjellige ideer om hva som skjedde. Selv om det er etniske grupperinger i Bosnia og Hercegovina som ikke anerkjenner og aksepterer domstolens rolle i rettsoppgjørene er det troverdig å si at med tanke på hvor sent prosessene har gått så er det allikevel en stor del av samfunnet som anerkjenner og aksepterer domstolens rolle i forsoningen i Bosnia og Hercegovina. Tidsperioden på rettsprosessen er et eksempel på forskjellene mellom prosessene. Mens Nürnbergprosessen var avsluttet fire år etter krigen så hadde ikke ICTY begynt arbeidet med å prosedere de ledende personene før 6(Milosevic)¹¹⁵ og 16 år(Karadzic)¹¹⁶ etter krigen i Bosnia. Dette er en stor forskjell mellom prosessene, men mye av grunnen til at denne for-

¹¹⁵ http://www.icty.org/case/slobodan_milosevic/4 (18.11.2017, klokken 08:40)

¹¹⁶ <http://www.icty.org/case/karadzic/4> (18.11.2017, klokken 08:42)

skjellen oppsto er det at Karadzic og mange andre tiltalte var på flukt i over 10 år. Dermed så kan ikke ICTY klandres for denne forsinkelsen. Det var enklere å fange de tiltalte i Nürnberg-prosessen da de allierte hadde okkupert Tyskland og kunne dermed finkjemme landet selv, noe ICTY ikke hadde muligheten til å gjøre i Serbia.

Kort oppsummert så har besvarelsen gått gjennom de punktene som ble ansett for å være relevante for å komme frem til et svar på problemstillingen. I hovedsak så har besvarelsen gått gjennom rettskildene til de forskjellige prosessene, prosessenes praktiske utforming og så har avgjørelsene (dommene) som er avsagt i de forskjellige prosessene blitt benyttet som kilder og som momenter for rettsprosessenes påvirkninger samfunnet. Gjennom drøftelsene i besvarelsen så kommer det frem at begge samfunnene de representative rettsprosessene skulle påvirke ble påvirket av dem på en positiv måte. Det kan dermed sies at rettsprosessene har fått en rolle i forsoningsarbeidet som det i dag er vanskelig å tenkes en forsoning uten. Drøftelsene viser også at det er en forskjell i avgjørelsene fra ICTY og de fra Nürnberg-prosessen. Med dette så menes det at i ICTY så har de tiltalte fått en reel mulighet til å legge frem sitt forsvar og at rettsprosessene har som følge av det fått et større preg av rettferdighet. Dette er et eksempel på utviklingen i rettsoppgjør som kommer frem i besvarelsen.

10.2 Konklusjon

Problemstillingen denne besvarelsen skulle besvare er; 'rettsoppgjør som vilkår for varig fred'. For å finne et svar på denne problemstillingen har to av de største rettsoppgjørene i moderne tid blitt sammenlignet og drøftet både opp mot hverandre og mot hypoteser om deres påvirkning i samfunnene de skulle påvirke. Sammenligningene av rettsoppgjørene viste at det hadde en lik begrunnelse for å bli opprettet men at både prosessen og rettskildene var forskjellige. I hovedsak så var kildene forskjellige fordi det i 1945 var en meget begrenset mengde med internasjonale straffekilder, situasjonen på det feltet var annerledes i 1992. Også rent praksis var prosessene forskjellige, med dommere fra nøytrale parter i ICTY til dommere fra seierherrene i Nürnberg. Påvirkningen rettsprosessene hadde og har i samfunnene er forskjellig. I hovedsak kan det trekkes paralleller til at store deler av samfunnene (Tyskland og Bosnia og Hercegovina) anerkjente og aksepterte rettsprosessene som nødvendige deler av forsoningen. Men en forskjell kommer frem i drøftelsene det er at det tyske samfunnet hadde størst aksept til hovedprosessen i Nürnberg, mens den bosniske domstolen har størst aksept og tillitt i det bosniske samfunnet. Grunnen til at dette er en forskjell er at domstolen i Bosnia er en del av de etterfølgende rettsprosessene og er ikke en del av hovedprosessen. Selv med denne forskjellen så viser drøftelsene at samfunnene aksepterer at det er et rettsoppgjør etter en krig. Det har gått over 70 år siden andre verdenskrig og det har ikke vært noen fare for nye kriger mellom Tyskland og deres naboland. Det har også gått over 20 år siden krigen i Bosnia og Hercegovina sluttet, der har det heller ikke vært noen reel fare for en ny krig i den perioden. Ved å se på den tilsynelatende store aksepten av rettsoppgjørene så kan det antas at det er en

reell forventning til rettsoppgjør at de er nødvendige for å sikre en god forsoning. Konklusjonen er dermed at rettsoppgjør er et nødvendig vilkår for varig fred.

11 Referanser og kilder

11.1 Litteraturliste

Litteratur/juridisk Litteratur

- Calic Marie Janine, **Confronting the Yugoslav Controversis**, Purdue University press, 2.utgave 2012.
- Christoph Burchard, **Journal of the Int Criminal Justice** (2006)
- Gilbert Gustave, **Nuremberg Diary Cambrigde**, Da capo press 1995.
- Maurizio Ragazzi, **International Legal Materials**, vol 31 nummer 6(November 1992) American Society of International Law
- Judt Tony, **Postwar: A history of Europe since 1945**. Penguin Press 2005
- Artur Sträter, **Annals of the American Academy of Political and Social Science** , Vol. 260, Etterkrigstiden gjenoppbygging av Vest - Tyskland (Nov., 1948)
- Lilleholt Kåre, **Knophs Oversikt over Norges rett** 13.utgave 2009, Universitetsforlaget. Side 798 – 820.
- Sunde Jørn Øyrehagen, **Speculum legale – Rettspegelen**, 4.opplag 2012, Fagbokforlaget Vigmonstad og Bjørk AS. Del 1 og Del 2.
- Ruud Morten og Ulfstein Geir, **Innføring i Folkerett**, 04.utgave 2014, Universitetsforlaget. Kapittel 4, 13, 14 og 15.

Lover og forarbeider

- Lov av 17.mai 1817 Kongeriket Norges Grunnlov
- Lov av 21.mai 1999 nr. 30, Lov om styrkning av menneskerettighetenes stilling i norsk rett
- Nürnberg Lovene av 15.september 1935(Reichsgesetzblatt I, 1935, p. 1146)
- Moskva deklarasjonen av 30.oktober 1943.
- Straffeloven i Bosnia og Hercegovina av 24.januar 2003
- Straffeloven i Jugoslavia av 01.juli 1977
- lov om domstolen i Bosnia og Hercegovina av 03.juli 2002
- Control Council Law nr.10, 20.12.1945
- FN resolusjon 827 vedtatt 25.05.1993, (**ICTY-Statute**)

Traktater og konvensjoner

- **Genève – Konvensjonene** av 12.08.1949
- FN konvensjon om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord vedtatt 09.desember 1948, (**Folkemordskonvensjonen**)
- Prinsipper om internasjonal rett annerkjent gjennom Nürnberg-charteret og dommene til Nürnberg-tribunalet, utarbeidet i 1950, (**Nürnberg-prinsippene**)
- FN sin erklæring om menneskerettigheter vedtatt 10.12.1948, (**Menneskerettighets-erklæringen**)
- Vedtektene til den internasjonale straffedomstolen vedtatt i Roma den 17.juli 1998, (**Roma vedtektene**)

Rettspraksis

ICTY

- 30.01.2015, ICTY dom mot Vujadin Popovic og andre (05-88)
<http://www.icty.org/case/popovic/4>
- 17.03.2009, ICTY dom mot Krajisnik Momcilo (IT-00-39)
http://www.icty.org/x/cases/krajisnik/cis/en/cis_krajisnik_en.pdf
- 08.04.2015, ICTY dom mot Tolimir Zdravko, (IT-05-88/2)
<http://www.icty.org/case/tolimir/4>
- 30.november 2006, ICTY dom mot Galic Stanislav (IT-98-29)
http://www.icty.org/x/cases/galic/cis/en/cis_galic_en.pdf
- 24.03.2016, ICTY dom mot Karadzic Radovan (IT-95-18/2)
http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement_summary.pdf
- 22.05.1999, ICTY tiltale mot Milosevic Slobodan, (IT-02-54)
http://www.icty.org/case/slobodan_milosevic/4
- 22.11.2017, ICTY dom mot Ratko Mladic (IT-09-92)
<http://www.icty.org/case/mladic/4>

Bosniske domstoler

- 16.09.2013, Bosnia og Hercegovina mot Bozidar Kuvelja,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2776/show>
- 30.03.2017, Bosnia og Hercegovina mot Curguz Sasa,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3548/show>
- 10.01.2008, Bosnia og Hercegovina mot Milanovic Mladen,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2465/show>

- 09.10.2017, Bosnia og Hercegovina mot Oric Naser,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3473/show>
- 05.02.2014, Bosnia og Hercegovina mot Vlahovic Veselin,
<http://sudbih.gov.ba/predmet/2779/show>
- 06.04.2010, Bosnia og Hercegovina mot Djukic Novak,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2472/show>
- 07.08.2007, Bosnia og Hercegovina mot Simsic Boban,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2417/show>
- 30.04.2012, Bosnia og Hercegovina mot Rasema Handanovic,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2918/show>
- 09.06.2015, Bosnia og Hercegovina mot Lazarevic Sreten og andre,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2461/show>

Nürnberg-prosessen:

- 11.04.1949, USA mot Ernst von Weizsäcker og andre(ministerprosessen)¹¹⁷
- 30.07.1947, USA mot Carl Krauch og andre(IG-farben saken)¹¹⁸
- 19.07.1947, USA mot Karl Brandt og andre(Doktorprosessen)¹¹⁹

11.2 Kildeliste

1. Definisjon av propaganda, Sigurd Skirbek, hentet fra SNL.no 24.10.2017.
<https://snl.no/propaganda>
2. Artikkel om begrepet Kvalitativ ved undersøkelser, Ulrik Malt, hentet fra SNL.no 23.11.17. <https://snl.no/kvalitativ>
3. Forklaring av maktfordelingsprinsippet, Ole T. Berg, hentet fra SNL.no 15.11.2017.
<https://snl.no/maktfordelingsprinsippet>
4. Definisjon av samfunnspakt, Ole T. Berg, hentet fra SNL.no 15.11.2017.
<https://snl.no/samfunnspakten>
5. Forklaring og innføring i hva som menes med Hamurabislover, Bente Groth, hentet fra SNL.no 15.11.2017. https://snl.no/Hammurabis_lover
6. Kilde med forklaring av hva som menes med blodhevn, ingen kjent forfatter, artikkelen er hentet fra papirutgaven av Store norske leksikon. Hentet fra SNL.no 18.07.2016
<https://snl.no/blodhevn>

¹¹⁷ <http://werle.rewi.hu-berlin.de/ministries.pdf> (21.11.2017, klokken 09:34)

¹¹⁸ <http://werle.rewi.hu-berlin.de/IGFarbenCase.pdf> (21.11.2017, klokken 14:28)

¹¹⁹ <http://werle.rewi.hu-berlin.de/MedicalCase.pdf> (21.11.2017, klokken 14:33)

7. Kilde på statistikken om innbygger fordelingen i Bosnia og Hercegovina, ingen kjent forfatter. Hentet fra nettsiden til den bosniske statlige statistikk organisasjonen(fzs.ba) den 06.04.2017. <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/>
8. Informasjonskilde for statistikk over krigens offer. Confronting the Yugoslav Controversis, Marie Janine Calic, side 140.
9. Definisjon av Holocaust, Vibeke Kieding Banik, hentet fra SNL.no 20.11.2017.https://snl.no/Holocaust_folkemordet_p%C3%A5_j%C3%B8dene_under_andre_verdenskrig
10. Forklaring av begrepet dødsleirer, Anette Storeide Homlong, hentet fra SNL.no 20.11.2017. <https://snl.no/konsentrasjonsleir>
11. Nærmere forklaring av hva som var United Nations War Crimes Commission, ukjent forfatter, hentet fra FN sin hjemmeside 20.11.2017. https://archives.un.org/sites/archives.un.org/files/files/Finding%20Aids/2015_Finding_Aids/AG-042.pdf
12. Nettutgave av Moskva deklarasjonen, ukjent forfatter, hentet fra nettsiden til Yale Law school den 20.11.2017. <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>
13. Nettutgave av London-Charteret, ukjent forfatter, hentet fra FN sin hjemmeside den 20.11.2017,. http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
14. Artikkel om de amerikanske styrkene som hentet inn bevis etter andre verdenskrig, ukjent forfatter, hentet fra nettsiden til det amerikanske holocaust museet(ushmm.org) 20.11.2017 <https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10006175>
15. Nyhetsartikkel som tar for seg minimumslengden for livsvarig fengsel ved ICTY,
16. Generell informasjon om ICTY, ukjent forfatter, hentet fra ICTY sin hjemmeside 24.12.2016. <http://www.icty.org/en/about>
17. Nettutgave av FN sin resolusjon 827(opprettelse av ICTY), hentet fra FN sitt nettarkiv den 21.11.2017. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement>
18. Nettutgave av oppsummeringen av konferansen om delingen av Jugoslavia, Maurizio Ragazzi, hentet fra heinonline.org den 21.11.2017. <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intlm31&div=246&id=&page=>

19. Kommisjonens svar på spørsmål nummer fire. *Maurizio Ragazzi, International Legal Materials, vol 31 nummer 6(November 1992) American Society of International Law, mening på spørsmål 4.*
20. Artikkel om muntlighetsprinsippet i strafferett, Christian Reusch, hentet fra SNL.no 23.11.2017. <https://snl.no/muntlighetsprinsippet>
21. Kommisjonens svar på spørsmål nummer 6. *Maurizio Ragazzi, International Legal Materials, vol 31 nummer 6(November 1992) American Society of International Law, mening på spørsmål 6*
22. Artikkel om ICTY, Jan E. Helgesen, hentet fra SNL.no 21.11.2017 klokken 11:08. https://snl.no/Den_internasjonale_domstol_for_forbrytelser_i_det_tidligere_Jugoslavia
23. Generell oversikt over mandate og jurisdiksjonen til ICTY, ukjent forfatter, hentet fra nettsiden til ICTY 23.12.2016. <http://www.icty.org/en/about/tribunal/mandate-and-crimes-under-icty-jurisdiction>
24. Generell informasjon om ICTY, ukjent forfatter, hentet fra ICTY sin hjemmeside 24.12.2016. <http://www.icty.org/en/about>
25. Artikkel om Jugoslavia, Ole T. Berg, hentet fra SNL.no 23.11.17. <https://snl.no/Jugoslavia>
26. Artikkel om manglende tillit til ICTY på Balkan, ukjent forfatter, hentet fra sense-agency.com 15.11.2017,. [http://www.sense-agency.com/tribunal_\(mksj\)/balkan-tribunalu-ne-vjeruje.25.html?cat_id=1&news_id=443](http://www.sense-agency.com/tribunal_(mksj)/balkan-tribunalu-ne-vjeruje.25.html?cat_id=1&news_id=443)
27. Generell informasjon om domstolen i Bosnia og Hercegovina, hentet fra den offisielle hjemmesiden til den bosniske domstolen 24.12.2016 <http://www.sudbih.gov.ba>
28. Artikkel om Nürnbergprosessen, fra papirutgaven av Store Norske Leksikon, hentet fra SNL.no 25.12.2016
29. Generell informasjon om oppbyggingen til ICTY, ukjent forfatter, hentet fra ICTY sin hjemmeside 25.12.2016. <http://www.icty.org/en/about/tribunal/organisational-chart>
30. Generell informasjon om oppbyggingen til ICTY, ukjent forfatter, hentet fra ICTY sin hjemmeside 25.12.2016. <http://www.icty.org/en/about/tribunal/organisational-chart>
31. Liste over sakene i ICTY, ukjent forfatter, hentet fra ICTY sin hjemmeside 26.12.2016. <http://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases>
32. Dom mot Zdravko Tolimir avsagt av ICTY den 08.april 2015. <http://www.icty.org/case/tolimir/4#tdec>

33. Dom mot Popovic og andre avsagt av ICTY den 30.januar 2015.
<http://www.icty.org/case/popovic/4>
34. Dom mot Stanislav Galic avsagt av ICTY den 30.november 2006.
<http://www.icty.org/case/galic/4>
35. Dom mot Stanislav Galic avsagt av ICTY den 30.november 2006.
http://www.icty.org/x/cases/galic/cis/en/cis_galic_en.pdf
36. Dom mot Stanislav Galic avsagt av ICTY den 30.november 2006.
<http://www.icty.org/x/cases/galic/ind/en/gal-ii990326e.pdf>
37. Artikkel om minimum lengden på livsvarig fengsel ved ICTY, ukjent forfatter, utgitt av sense-agency.com 24.06.2015, hentet fra sense agency.com 22.11.2017.
http://www.sense-agency.com/icty/life-sentence'-at-the-tribunal-how-long-does-it-last.29.html?news_id=16643
38. Dom mot Stanislav Galic avsagt av ICTY den 30.november 2006, side 179 dommen.
<http://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/gal-acjud061130.pdf>
39. Artikkel om første verdenskrig, Anders Kirkhusmo, hentet fra SNL.no 19.11.2017.
https://snl.no/første_verdenskrig_-_fredsslutningene
40. Artikkel om hva som menes med ordet diktat, Dag Gundersen, hentet fra SNL.no 19.11.2017 klokken 19:54. <https://snl.no/diktat>
41. Artikkel som forklarer hvem og hva trippelententen var, Eirik Brazier, hentet fra SNL.no 19.11.2017 klokken 19:58. <https://snl.no/trippelententen>
42. Artikkel om Versailles – traktaten, Eirik Brazier, hentet fra SNL.no 19.06.2017 klokken 17:21. <https://snl.no/Versailles-traktaten>
43. Artikkel som forklarer hvem de Allierte var under andre verdenskrig, Tom Kristiansen, hentet fra SNL.no 19.06.2017. https://snl.no/de_allierte
44. Artikkel som forklarer hvem Ustasjene var, ingen kjent forfatter, hentet fra SNL.no 19.11.2017. <https://snl.no/Ustasja-bevegelsen>
45. Artikkel som forklarer hvem Tjsetnikene var, ingen kjent forfatter, hentet fra SNL.no 19.11.2017. <https://snl.no/tsjetnik>
46. Artikkel om den juridiske definisjonen av straff, John Christian Elden, hentet fra SNL.no 16.11.2017. https://snl.no/straff_-_jus
47. Artikkel om individualprevensjonen, John Christian Elden, hentet fra SNL.no 19.11.2017 klokken 20:11. <https://snl.no/individualprevensjon>

48. Artikkel om rehabilitering av kriminelle, Hilde K. Kvalvaag, hentet fra Universitetet i Bergen sin hjemmeside den 19.11.2017 <http://www.uib.no/aktuelt/100147/norsk-fengselstraff-hjelper-mot-kriminalitet>
49. Artikkel om forelesninger om straff for krigsforbrytere i Jugoslavia, Payam Akhavan, hentet fra cbc.ca den 17.11.2017 <http://www.cbc.ca/radio/ideas/bringing-bad-guys-to-global-justice-payam-akhavan-on-prosecuting-war-criminals-1.4389205>
50. Forklaring hva som menes med Overgangsjustis, ukjent forfatter, hentet fra ohchr.org 19.11.2017.
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/RuleOfLaw/Pages/TransitionalJustice.aspx>
51. Definisjon om hva som menes med folkemord , ukjent forfatter, hentet fra ohchr.org 19.11.2017.
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CrimeOfGenocide.aspx>
52. Nettutgave av FN-sin menneskerettighetserklæring, hentet fra FN sin hjemmeside 30.10.2017. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
53. Nürnberg-prinsippene, hentet fra FN sin hjemmeside 30.10.2017.
http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf
54. Geneve-konvensjonen, hentet fra den offisielle nettsiden til Røde Kors 30.10.2017.
<https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols>
55. Generell informasjon om den internasjonale straffedomstolen, hentet fra den offisielle nettsiden til internasjonale straffedomstolen 30.10.2017. <https://www.icc-cpi.int>
56. Generell informasjon om den internasjonale straffedomstolen for Rwanda, henten fra den offiselle nettsiden til domstolen 19.11.2017. <http://unictr.unmict.org/en/tribunal>
57. Geneve-konvensjonens artikkel 4.
https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1949-08-12-4/KAPITTEL_4)
58. Geneve konvensjonens tillegg 4 artikkel 146, om straff for brudd på siviles rettigheter i krigssituasjoner, hentet fra den offiselle netsiden til det internasjonale røde kors 30.10.2017. <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/380-600168?OpenDocument>
59. Folkemordkonvensjonen, hentet fra FN sin offisielle hjemmeside 30.10.2017.
http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf

60. Moskva deklarasjonen, hentet fra arkivet til Yale Law school.
<http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>
61. Nyhetsartikkel om forbrytelsene til den røde armee i Tyskland, utgitt i the independent.co.uk den 15.april 2009. Hentet fra the indenpendent 20.11.2017.
<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/raped-by-the-red-army-two-million-german-women-speak-out-1669074.html>
62. Generell informasjon om ICTJ, hentet fra den offiselle netsiden til ICTJ den 30.10.2017. <https://www.ictj.org/our-work>
63. Om overgangsjustis, og domstolenes rolle i denne prosessen, ukjent forfatter, hentet fra globalpolicy.org 20.11.2017. <https://www.globalpolicy.org/international-justice/international-criminal-tribunals-and-special-courts.html>
64. Dom mot Jean – Paul Akayesu avsagt av ICTR den 02.september 1998.
<http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict9-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf>
65. Roma-traktaten om opprettelse av den internasjonale straffedomstolen. Hentet 20.11.2017. http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm
66. Artikkel om hybrid domstoler, ukjent forfatter, hentet fra pict-pcti.org den 31.10.2017.
<http://www.pict-pcti.org/courts/hybrid.html>
67. Straffeloven i Jugoslavia av 01.07.1977, hentet fra nettet den 20.11.2017.
<http://www.refworld.org/docid/3ae6b5fe0.html>
68. Generell informasjon om FN-sin høyutsending til Bosnia og Hercegovina, hentet fra den offiselle nettsiden til Fns høyutsending til Bosnia og Hercegovina den 19.06.2017.
<http://www.ohr.int/?lang=en>
69. Artikkel om Ratko Mladic, Jørn Holm Hansen, hentet fra SNL.no 20.11.2017.
https://snl.no/Ratko_Mladić
70. Dommen mot Popovic og andre avsagt av ICTY. Popović *et al.* (IT-05-88) "*Srebrenica*"
71. Artikkel om Radovan Karadzic, Jørn Holm Hansen, hentet fra SNL.no 20.11.2017.
https://snl.no/Radovan_Karadžić
72. Oversikten av sakene som har vært oppe og er enda oppe for ICTY, hentet fra ICTY sin offiselle hjemmeside 20.11.2017. <http://www.icty.org/en/action/cases/4>

73. Nyhetsartikkel om nasjonalisme i Bosnia, ukjent forfatter, hentet fra theguardian.com den 15.11.2017. <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/21/student-dorm-named-after-war-crimes-suspect-radovan-karadzic>
74. Nyhetsartikkel om rettstillingen til voldtektsoffere etter krigen i Bosnia, ukjent forfatter, hentet fra foxnews.com den 23.03.2017. <http://www.foxnews.com/world/2010/11/26/official-bosnia-war-rapes-prosecuted.html>
75. Sammendrag av dommen mot Simsic Boban, ukjent forfatter, hentet fra trialinternational.org den 18.11.2017. <https://trialinternational.org/latest-post/boban-simsic/>
76. Sammendrag av dommen mot Simsic Boban, ukjent forfatter, hentet fra trialinternational.org den 18.11.2017. <https://trialinternational.org/latest-post/boban-simsic/>
77. Dom mot Vlahovic Veselin. <http://sudbih.gov.ba/predmet/2779/show>
78. Dom mot Dukic Novak. <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2472/show>
79. https://web.archive.org/web/20080324084642/http://www.nskstate.com/nk/day_of_youth.php
80. Nyhetsartikkel om krigsforbrytelser i det bosniske samfunnet, Samir Huseinovic, hentet fra nettsiden til Deutsche Welle den 25.03.2017. <http://www.dw.com/hr/republika-srpska-stečena-nepravda-ili-stečeno-pravo/a-15653884>
81. Oversikt over sakene til ICTY. <http://www.icty.org/en/action/cases/4>
82. Dom mot Kuvelja Bozidar. <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2776/show>
83. Dom mot Momcilo Krjasnik avsagt av ICTY. http://www.icty.org/x/cases/krajisnik/cis/en/cis_krajisnik_en.pdf
84. Nyhetsartikkel om Radovan Karadzic, Dario Sito Sucic, hentet fra nettsiden til Reuters den 19.06.2017. <http://www.reuters.com/article/us-warcrimes-karadzic-idUSKCN0WM0SH>
85. Dom mot Naser Oric avsagt av ICTY. <http://www.icty.org/case/oric/4>
86. Artikkel om massegraver i Bosnia og Hercegovina, ukjent forfatter, hentet fra nettstedet "tranzicijska-pravda.org" den 19.08.2017. <http://tranzicijska-pravda.org>
87. Dom mot Ratko Mladic av 22.11.2017, <http://www.icty.org/case/mladic/4>
88. Avisartikkel om mottakelsen av dommen mot Mladic blant serbere, ukjent forfatter, hentet fra Euronews.com 23.11.2017. <http://www.euronews.com/2017/11/22/serbs-divided-over-mladic-verdict>
89. Gilbert Gustave, Nuremberg Diary Cambrigde ISBN: 978-0-306-80661-2 side 36

90. Nürnberg lovene fra 1935, hentet fra United States holocaust museum den 19.08.2017. <https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007903>
91. Moskva deklarasjonen, hentet fra arkivet til Yale Law School 08.10.2017. <http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>
92. Christoph Burchard, J Int Criminal Justice (2006) 4 (4): ISSN: 1478-387
93. Avisartikkel fra 1946 om Nürnbergprosessen, von Gerd Bucerius, hentet fra nettarkivet til die Zeit 17.11.2017. <http://www.zeit.de/1946/06/nuernbergs-zweite-phase>
94. Avisartikkel fra 1949 om Nürnbergprosessen, Ernst Friedlander, hentet fra nettarkivet til die Zeit 17.11.2017. <http://www.zeit.de/1949/16/und-jetzt-revision>
95. Denazification Artur Sträter Annals of the American Academy of Political and Social Science , Vol. 260, Etterkrigstiden gjenoppbygging av Vest - Tyskland (Nov., 1948), sider. 43-52
96. Avisartikkel fra 1949 om Nürnbergprosessen, Ernst Friedlander, hentet fra nettarkivet til die Zeit 17.11.2017. <http://www.zeit.de/1949/16/und-jetzt-revision>
97. Judt Tony, Postwar: A history of Europe since 1945. Penguin Press 2005, ISBN: 9781594200656
98. Artikkel om Nürnbergprosessen siste avsnitt i artikkelen er relevant, Tom Kristiansen, hentet fra SNL.no 20.11.2017. <https://snl.no/Nürnbergprosessen>
99. Avisartikkel fra 1949 om Nürnbergprosessen, Ernst Friedlander, hentet fra nettarkivet til die Zeit 17.11.2017. <http://www.zeit.de/1949/16/und-jetzt-revision>
100. Dommen mot Ernst von Weizsäcker og andre(ministerprosessen). <http://werle.rewi.hu-berlin.de/ministries.pdf>
101. Artikkel som nevner Eisenhowers innvolving i frigjøringen av Ernst von Weizsäcker, ukjent forfatter, hentet fra revisionist.net den 20.11.2017. <http://www.revisionist.net/eisenhower.html>
102. Direktiv 1067. Hentet fra nettsiden til germanhistorydocs.ghi-dc.org den 20.11.2017. http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2297
103. De alliertes kontrollråd i Tyskland. Hentet fra nettsiden til germanhistorydocs.ghi-dc.org den 20.11.2017. http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2298

104. Generell informasjon om FN-sin høyutsending til Bosnia og Hercegovina, hentet fra den offiselle nettsiden til Fns høyutsending til Bosnia og Hercegovina den 19.06.2017. <http://www.ohr.int/?lang=en>
105. Begrunnelse for samarbeid mellom ICTY og nasjonale domstoler i det tidligere Jugoslavia. Hentet fra hjemmesiden til den internasjonale senteret for overgangsjustis den 26.10.2017. <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-FormerYugoslavia-Domestic-Court-2008-English.pdf>
106. Dom i doktorsaken Control Council prosessen. <http://www.famous-trials.com/nuremberg/1903-doctortrial#verdicts>
107. Dommen i saken om IG-farben i Control Council prosessen. https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf
108. Dom mot Lazarevic Sreten og andre. <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2461/show>
109. Info om domstolen i Bosnia og Hercegovina, ukjent forfatter, hentet fra nettsiden til domstolen i Bosnia og Hercegovina 25.10.2017. <http://tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=2&id=4&jezik=b>
110. Artikkel om Dresdner Bank, Espen Ekberg, hentet fra SNL.no 20.11.2017. https://snl.no/Dresdner_Bank_AG
111. Dom mot Milanovic Milan. <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2465/show>
112. Dom mot Oric Naser. <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3473/show>
113. Saksforløpet i saken mot Slobodan Milosevic. http://www.icty.org/case/slobodan_milosevic/4
114. Dommen mot Radovan Karadzic. <http://www.icty.org/case/karadzic/4>
115. Dommen mot Ernst von Weizsäcker og andre(ministerprosessen) <http://werle.rewi.hu-berlin.de/ministries.pdf>
116. Artikkel om Talionsprinsippet hva det går ut på, Frode Sulland, hentet fra SNL.no 23.11.17. <https://snl.no/talionsteorien>